

**Miskolci Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Államtudományi Intézet
Alkotmányjogi Tanszék**

**Az igazságszolgáltatás alapelvei, különös tekintettel a
bírói függetlenség alapelveire**

Konzulens: Dr. Panyi Béla
címzetes egyetemi docens

Készítette: Kósa Anita
NN5API

Miskolc, 2013

**University of Miskolc
Faculty of Law
Institute of Political Science
Department of Constitutional Law**

**The principles of justice, in particular the principle of
judicial independence**

Instructor: Dr. Panyi Béla

Author: Kósa Anita

Miskolc, 2013

Tartalom

Bevezetés	3
I. Alapvetések	5
I.1. A hatalmi ágak szétválasztásának elmélete	5
I.2. Alkotmányelméleti tézisek Magyarországon	8
II. A bíróságok szervezeti rendszere	11
II.1. A bíróságok szervezeti rendszere 1848 után	11
II.2. A bírói szervezeti rendszer szabályozása: a Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. törvény) kontra új Alaptörvény	12
II.3. A bírói szervezeti rendszer felépítése: 1997. évi LXVI. törvény kontra 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról	15
II.4. A bírósági rendszer változása: az OIT-ból OBH	22
III. Az igazságszolgáltatás alapelvei	26
III.1. Az igazságszolgáltatás fogalma, alkotmányos alapelvei	26
III.2. Az igazságszolgáltatás alapelvei	28
III.2.1. Az igazságszolgáltatás bírói monopóliuma	28
III.2.2. Az igazságszolgáltatás egységének elve	31
III.2.3. A társasbíráskodás, az ülnökök részvételének elve	33
III.2.4. A bírósági tárgyalás nyilvánosságának elve	36
III.2.5. Az anyanyelv használatának elve	39
III.2.6. Az ártatlanság vélelmének elve	40
III.2.7. A védelem joga	44
III.2.8. A jogorvoslati jogosultság elve	47
III.2.9. A tisztességes eljárás elve	49
IV. A bírói függetlenség elve	53
IV.1. Az ítélkező bíró függetlensége	54
IV.2. A bírósági szervezet függetlensége	56
IV.3. A hivatásos bíró függetlensége	58
V. Tanulmányok a bírói függetlenség elvéről	64
V.1. Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota	64
V.2. Hack Péter: A bíráskodás politikai függetlenségének garanciái Magyarországon	67
V.3. Bárd Károly: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok?	69
VI. Befejezés	73
VII. Felhasznált irodalom	74
VII.1. Irodalomjegyzék	74
VII.2. Jogszabályjegyzék	75
VII.3. Hivatkozások jegyzéke	75

BEVEZETÉS

A téma választás indokolása:

Szakedolgozatom témája: Az igazságszolgáltatás alapelvei, különös tekintettel a bírói függetlenség alapelvére.

A hatalmi ágak szétválasztásának elméleti tendenciái több évszázados múltra tekintenek vissza, a modern államszervezet alapvető kritériumrendszerének feltételeként jelentek meg már XVII. században. Egyetlen egy demokratikusnak mondott államszervezet sem létezhet a törvényhozói, végrehajtói, igazságszolgáltatási hatalom nélkül. A hatalmi ágak hármas szintű tagozódása és elkülönülése adja a modern állam gerincvonalát, ezért ennek megvalósulásának tisztázása az egyik legfontosabb kérdéskör a mai napig, hiszen erre épül az állam belső szervezetrendszere, mely alapját képezi az államhatalom legitimitásának. Ezen kérdéskör vizsgálata közben pedig eljutunk az igazságszolgáltatás alapelveihez, mely alapvető eljárásjogi kérdések tisztázása mellett talán legközelebb áll a modern ember magánautonómiájához. Ezen alapelvek fontosságát mutatja, hogy nélkülük egyetlen egy demokratikus jogállam keretei között hozott bírói ítélet sem tekinthető megalapozottnak, ezen elvek hiánya maga után vonja az egész eljárás jogszerűségének kérdését, valamint ezeket az alapelveket több eljárásjogi törvény is nevesíti sorai közt. A kérdés fontosságát pedig mi sem igazolja jobban, hogy az alkotmányozási folyamatok befejeztével Magyarország új alkotmányt kapott, Alaptörvényünk hatályba lépése pedig számtalan jogszabály köztük, a bíróságok szervezetének és igazgatásának átfogó reformját vonta maga után. Végezetül szakedolgozatom fő témája a bírói függetlenség alapelve, mely alapelv valódi érvényesülésének vizsgálata közben rengeteg véleménnyel és tanulmánnyal találkozhatunk, hiszen az igazságszolgáltatás alapelvei közül, a döntési kompetencia kapcsán ez bír legnagyobb jelentőséggel. Az alapelv objektív kritériumrendszere önkéntelenül magába foglalja a szubjektív emberi folyamatokat és tényezőket az ítélkezési rendszerben, ezért nem találkozhatunk két egyforma nézettel ezen kérdéskör kapcsán. Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy mennyire érvényesül a függetlenség és pártatlanság az ítélkezésben; mennyire engedi meg a szubjektív elemek részvételét; vagy hol húzza meg a jog azt a határvonalat, ahol az ítélkező bírák még élhetnek döntési szabadságukkal a törvények szabta keretek közt. A hatalmi ágak elkülönülésének horizontális rendszerében méltán foglalja el a harmadik helye a törvényhozói és

végrehajtói hatalom mellett, mintegy kontrollfunkciót gyakorolva, teljes politikai függetlenség és pártatlanság jegyében, ugyanakkor ezt a függetlenséget és pártatlanságot pont a törvényhozói hatalom teremti meg számára, azzal, hogy megalkotja az igazságszolgáltatás rendszerét szabályozó normákat, ezáltal legitimálja működését, kialakítja szabályrendszerét. Láthatjuk, hogy érdekes kettősség alakul ki azzal, hogy a két hatalmi ág egymástól teljesen függetlenül, önállóan működik, ugyanakkor egymás nélkül nem tudnának létezni, az egyik normaalkotó tevékenysége alapvető feltétele a másik létjogosultságának. Önállóan tekinthető-e két hatalmi ág, ha az egyik által megteremtett normákat a másik automatikusan alkalmazza, ugyanakkor pont a törvényhozó hatalom teremti meg a függetlenség és pártatlanság feltételrendszerét, ezáltal éles határvonalat húzva a törvényhozó és bírói hatalom közé. Szakdolgozatom irányvonalát ezen kérdéskörök és elméletek bemutatása és vizsgálata képezi.

A dolgozat felépítése:

A fentebb kifejtett kérdéskörök vizsgálatának érdekében a szakdolgozat a hatalmi ágak kialakulásának rendszerét és elméleti megközelítését mutatja be legelőször Locke, Constant, Bibó, Montesquieu és Bibó István nyomán.

Ezután rátérek a magyar jogtörténetre, bemutatva a hatalmi ágak kialakulásának főbb forrásait Magyarországon.

Tekintettel a 2011-es év radikális jogszabály és szervezeti változásaira munkámban megjelenik a régi Alkotmány az 1949. évi XX. törvény és az új Alaptörvény, valamint a Bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvényt felváltó, 2011. évi CLXI. törvény összehasonlítása, valamint mindezek nyomán az igazságszolgáltatás alapelveinek részletes bemutatása.

A dolgozat fő irányvonalát az igazságszolgáltatási alapelvekkel kapcsolatban kialakult tanulmányok, kutatások, vélemények, értekezések elemzése és összevetése képezi, különös tekintettel a bírói függetlenség alapelveire, mindezt az Eötvös Károly Intézet munkatársainak tanulmányai, Fleck Zoltán, Hack Péter, Badó Attila, Fürész Klára, valamint számos neves jogtudós és kutatócsoport munkái nyomán.

Összegzésül pedig a fentiekre tekintettel arra a keresem a választ, hogy szükség volt-e bírósági rendszer és számos törvény átfogó reformjára, valamint ezek mennyiben járultak hozzá az igazságszolgáltatás elveinek maradéktalan érvényesüléséhez.

I. ALAPVETÉSEK

I.1. A hatalmi ágak szétválasztásának elmélete:

„Ezer meg ezer kötet íratott, régi elvek új formákba öntetve, nagy felfedezések gyanánt hirdettettek; de minthogy a gyakorlati tudományoknál – s az államtudomány kétségkívül ezekhez tartozik – haladásnak egyedül az tekinthető, aminek gyakorlati eredménye van: meg kell vallanunk, hogy államintézményeinkben ugyan sok változott meg, de hogy oly távol vagyunk a céltől most, mint akkor, midőn e kérdéssel: „mint kelljen elrendezni az államot?” tudományosan foglalkozni kezdtek; sőt egy idő óta a meggyőződés, hogy államaink szerkezete hibás, csak még általánosabbá vált.”¹

Eötvös sorai méltán kortalanok, mind a mai, mind a múlt államaira egyaránt érvényes, hogy az uralkodó hatalom örök dilemmájának központi kérdésköre kétség kívül meghatározó szerepet játszik egy államhatalom politikai berendezkedésében. Tudniillik, arra a kérdésre, hogy mitől jó egy állam politikai- és jogi szervezetrendszere? nem adható egyértelmű válasz, azzal, ha letesszük a voksunkat egyfajta „jól működő” államszervezet mellett. Minden egyes állam felépítésében, szerkezetében és jogrendszerében találhatóak kisebb nagyobb hibák, átfedések a hatalmi ágak megosztása között, de ettől még nem mondhatjuk, hogy az egyik állam jó a másik pedig rossz, azzal ugyanis amikor a többi állam elismer egy államot önállónak ezzel, elismeri annak legitimitását is, a többi pedig már az állam belső szuverenitására tartozik, mindaddig még ezzel nem sérti vagy veszélyezteti más államok és állampolgáraik szuverenitását. Természetesen az Európai Gazdasági Közösségek, az Európai Közösségek, majd ezek összeolvadásával az Európai Unió megszületésével az államok, önként lemondtak szuverenitásuk egy részéről és átruházták azt egy külső hatalomra, ami témánk szempontjából annyiban bír relevanciával, hogy mennyire befolyásolja ez a folyamat a belső szervek hatalom megosztását.

¹ Eötvös József: A XIX. századuralkodó eszméinek hatása az államra. Budapest: Helikon Kiadó, 1981, I. kötet, 45. oldal

A történelem során számtalan jogrendszer alakult ki, de közülük kevés bizonyult életképesnek. Voltak olyan államok ahol a hatalom és politikai berendezkedés közvetlenül vagy közvetetten egy emberfeletti, isteni világtól származott. A közvetlen isteni származtatás egyszerűbb eset itt csak fel kell ismernünk, hogy milyen az ideális állam, azonban a több évezredes politika fejlődés bebizonyította, hogy a közvetlen istentől származtatott hatalom a legszélsőségesebb következtetésekre enged következtetni.

A hatalommegosztás tanának célja és lényege tulajdonképpen a szabadság biztosítása. A hatalommegosztás révén megvalósul az állami szervek között egyfajta munkamegosztás, valamint a szervek és intézmények kölcsönös ellenőrizhetőségének lehetősége. Ezen eszmerendszer kialakulásának gyökerét az abszolút monarchia elleni küzdelemben láthatjuk elsőként a XVII. századi angol társadalomban. A hatalommegosztás tana tulajdonképpen deklarálja azt az új nézetet miszerint a szuverenitást nem isteni eredetű hanem, a szuverenitás egyedüli forrásaként a népet jelöli meg.

Arra a kérdésre, hogy milyen ismérvekkel magyarázható a hatalmi ágak elkülönülése, három féle választ kaphatunk.

Az első és legcélszerűbb, hogy a hatalmi ágak között az általuk ellátott funkció szerint tehetünk különbséget. Tehát a törvényhozó hatalom feladata a törvényhozás, a végrehajtó hatalom feladata a törvények érvényesülésének biztosítása, a bíraskodásé pedig a törvények alkalmazása és megállapítása konkrét ügyekben. Láthatjuk ezen jellemzés kapcsán a hatalmi ágak rendszere merev szabályozást eredményezne, élesen elkülönült határvonalat vonva, teljes funkcionális elkülönülést eredményezve. A valóságban egy ilyen államban nem beszélhetnénk igazi államszervezetről, a szerepkörök ilyen módon történő elkülönülése, lehetetlenné tenné az államszervezet motorjának működését, ezért ezen nézet kapcsán tovább kell lépnünk.

Célszerűbb, ha a hatalmi ágak eljárása és eltérő feladataik szerint mélyebb szinten kezdünk el vizsgálni. A törvényhozásnál a politikailag tagolt, nem szakértők vitája után kompromisszumokkal meghozott döntéseket figyelhetünk meg. A bíróságoknál, kis zárt szakértői testületek hozzák meg döntéseiket, a végrehajtásnál pedig szintén szakértőket találunk, de nekik nincsenek nyilvános vitáik.

Szükség van tehát egy harmadik kézen fekvőbb magyarázatra, ez pedig nem más, mint a történeti-normatív magyarázat. Az elmélet lényege, hogy a hatalmi ágak egy időben, történetileg egyszerre és ilyen formában alakultak ki, annak az az oka, hogy abban az időben ezt látták a legjobb rendszernek.

A hatalmi ágak szétválasztásának oka, hogy megakadályozzák az önkényuralmat. Az elmúlt évszázadokban különböző elméletek születtek a hatalmi ágak elkülönülésének szükségességéről. Ezek közül talán a legismertebbek John Locke, Montesquieu, Benjamin Constant és Bibó István tézisei.

John Locke (1632-1704) fogalmazta meg először a hatalmi ágak elkülönülésének szükségességét. Szerinte minden államhatalom természetéből egyenesen következik, a három hatalmi ág léte és elkülönülése, a törvényhozói, végrehajtói hatalom mellett nevesíti a föderatív hatalmat. A föderatív hatalom tulajdonképpen az állam külügyeiben, a háború és béke kérdésében való döntést jelenti. A törvényhozó hatalmat a parlament képviseli, a végrehajtó hatalom feje a király, az igazságszolgáltatást pedig a végrehajtás eszközrendszereként nevesíti. Locke szerint mivel a végrehajtói hatalom alá van vetve a törvényeknek, a törvényeket pedig a parlament hozza, ezért a parlament köteles felügyelni a végrehajtó hatalmat, ami alá-fölérendeltségi viszonyt alapoz meg.

Montesquieu (1689-1775) a Törvények szelleme című művében taglalja, hogy Angliában három hatalmi ág létezik, azonban ezek nem egyesülhetnek egy kézben, mert akkor a hatalom a zsarnokság eszközrendszerévé válik. Nevesíti a törvényhozói, végrehajtói és igazságszolgáltatási hatalmi ágot. A végrehajtást a király kezébe adja, ugyanakkor vétójoggal ruházza fel, hogy ezáltal lehetősége nyíljon beleszólni a törvényhozás folyamatába. A bírói hatalmi ág teljesen független, nem szólhatnak bele sem a törvényhozók sem a végrehajtók, ugyanakkor a királyt megilleti a kegyelmezés joga, a bírakat választják.

Benjamin Constant (1767-1830) Az alkotmányos politika című művében négy hatalmi ágot nevesít: törvényhozói, végrehajtói, bírói és neutrális hatalmi ágot különít el egymástól. A törvényhozó hatalom a parlamentet illeti, a végrehajtó hatalom a kormány kezében van, a bírói hatalmat pedig a törvényszékek és bíróságok gyakorolják. A királynak már nincs olyan nagy jelentősége, mint Montesquieu-nél, elvesztette a végrehajtói hatalom gyakorlásának jogkörét, azonban reguláris hatalma van. Ez azt jelent, hogy csupán akkor van lehetősége beleszólni a folyamatokba, ha a hatalmi ágak

közötti egyensúly megbomlik, jogköre a megbomlott egyensúly mihamarabbi helyreállítására terjed ki.

Bibó István 1947-ben az Államhatalmi ágak szétválasztása egykor és most című beszédében, azt mondja, a hatalom erkölcsi igazolásra szorul. Erre alkalmas a hatalmi ágak szétválasztása, melynek lényege, hogy a hatalmat ne lehessen ellenőrizetlenül gyakorolni. Ha a hatalom nem összpontosul egy kézben azt „tisztá hatalomgyakorlásnak” nevezzük.² Egy adott államon belül függetlenül a hatalmi ágak számától, gondoskodni kell azok egyensúlyáról és ellenőrzéséről.

I.2. Alkotmányelméleti tézisek Magyarországon:

Meg kell említenünk, hogy Magyarország Európa azon részéhez tartozott, ahol a Nyugat-európai eszmeáramlatok jelentősen tudtak hatni, ugyanis adva volt az az intézményi háttér, amely biztosította a feltételeket az ideák kibontakozásához.

A hatalommegosztás rendszerében a Szent Korona-tan volt az első nézet, melyet Werbőczy fejtett ki Tripartitumában, 1514-ben. Ebben a műben a koronaeszmét egyesítette az organikus állameszmével, amivel sajátos magyarságot kölcsönzött a teóriának. Werbőczy szerint a hatalmat a király és a nemesek együttesen gyakorolják: a király hatalmát a nemességtől származtatja, a hatalom átruházásának legitimációját a koronázási ceremónia adja. Az ősi egység megszűnésének okát abban látja, hogy a nemzet egy része vétkezett a nemzet egészével szemben, ezáltal elveszítette a politikai hatalom gyakorlásának lehetőségét. A nemzet másik része pedig Szent Koronájának joghatóságára ruházta fel az állami hatalom megtestesítőjét, a királyt. A Szent Korona a közhatalom jelképe volt, ezen kívül pedig az egész országot és annak népét szimbolizálta, de Werbőczy szerint sok helyen a koronát a királlyal egyesítették. A hatalom végső legitimációját és a különböző felségjogokat a korona testesítette meg. Az ország három részre szakadásával, valamint a korona idegen kézre kerülése után, a Szent Korona-tan vesztett egykori jelentőségéből, ugyanakkor különböző pártharcok esetén biztos hivatkozási alapnak számított.

Hajnik Imre 1897-ben megjelent műve alapot szolgáltatott arra, hogy ezt az eszmét a közgondolkodás részévé tegye. A szerző művében a koronát az egész ország közjogi

² Dezső Mária-Fürész Klára-Kukorelli István-Papp Imre-Sári János-Somody Bernadette-Szegvári Péter-Takács Imre: Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények, 2. átdolgozott kiadás, Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 47. oldal

szimbólumának tekintette. „A szent koronát, a mint az ilykép királyról királyra tovább szállott a nemzet úgy kezdé tekinteni, mint palladiumát az alkotmányának, mint képviselőjét az ország jogainak, minek folytán azon tan alakult, hogy csak is akkor, midőn a korona törvényesen a király fejére illesztik, nyeri a jogosítványt mindazon jogok teljes mértékbeni gyakorlása, melyek a korona által képviselvék.- Midőn tehát a fentebb említett nézetek a birtokra nézve a nemzet kebelében kifejlődtek, nevezetesen, hogy a királlyal együtt, vagyis az ország forrása a birtokjogoknak, a főtulajdon az országnál létezőnek tekintett, misem volt természetesebb, mint hogy ezen felfogás is az országot jelképező szent koronával hozatott összeköttetésbe, és azon tanban lelt kinyomatot, melyet később akként formuláztak, hogy a szent korona gyökere (radix) minden birtokjognak hazánkban.”³

Láthatjuk, hogy ezen elve keretein belül a hatalommegosztás klasszikus tanáról még nem beszélhetünk, a hangsúlyt a rendi előjogok és kiváltságok képezik, emellett pedig megjelenik az ország függetlenségének védelme.

A XVIII. század végére jelennek meg először olyan kérdések Magyarországon, melyekkel a Nyugat-európai országoknak is szembesülniük kellett, ekkor jelenik meg elsőként a hatalmi ágak szétválasztásának igénye, a társadalmi-többségi elv kibontakozásával párhuzamban. Mindezek mellett pedig elmondhatjuk, hogy a Nyugat-európai eszmék azért is éreztették lassabban hatásukat, mert Magyarországnak az ország függetlenség ügyével is számolnia kellett. Egy olyan országban pedig, ahol a hatalom idegen kézben összpontosul meghatározva ezzel az ország bel- és külügyeit nyilvánvaló, hogy ez a tény korlátot állít az eszmerendszerek érvényesülése elé, a központi kérdéskör pedig az ország függetlenségének visszanyerése lesz. „Magyarországon a hatalommegosztásos gondolkodás tengelyében a függetlenségi törekvések állottak.”⁴

Az 1848-as áprilisi törvények bevezetik a felelősség fogalmát, valamint létrehozzák a minisztériumoknak alárendelt, végrehajtó hatalom egységes rendszerét. A kiegyezés érvényessé nyilvánította az 1848. évi III. törvénycikk a „független magyar felelős ministerium alapításáról”, mely jelentős reformokat foglalt magában, mint például az uralkodó és a két kamara közti osztottság, valamint a kormány parlament

³ Hajnik Imre: Magyarország az Árpád-királyoktól az ősiségnek megállapításáig és a hűbéri Európa, Pest, 1897, 100. oldal

⁴ Mezey Barna: Hatalommegosztás és jogállamiság, Budapest, Osiris Könyvkiadó, 1998, 75. oldal

előtti felelősségét. Garanciális jelentősége lett a hatalmak tárgyi megosztásának a magyar alkotmányjogban.

A hatalmi ágak megosztásnak igénye egyre erősödött a XIX. században, és egyre többször jelent meg a magyar közjogi irodalomban. A közjog tudományának tárgyává az államhatalom alaki (törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás) és anyagi (pl. külügy) megkülönböztetése vált.

A XIX. században Concha Győző (1846-1933) szemlélete volt a legnagyobb hatással. Szerinte az államhatalmaknak, mint szuveréneknek az akarata lesz döntő, hiszen „a végrehajtás a belső elhatározás folyamatát egészíti ki olyan szuverén akarattal, mely a külső megnyilvánuláshoz még általában szükséges...”.⁵ Concha szerint a tárgyi hatalom tulajdonképpen a tárgy szerinti megosztottságra vonatkozik, ugyanis szerinte ebben a rendszerben a bírói hatalom nem minősíthető külön hatalmi ágának, hiszen egyrészt nem szuverén, másrészt pedig nem teremt általános akaratot. Concha elmélete az akkori helyzetet vázolta, ahogy ő fogalmazott: „azt kereste, hogy mi van az államban és nem azt, hogy minek kellene lennie”.⁶

A két világháború között a parlamentarizmus különböző formái alakultak ki, melynek során a kormányzás egyre nehezebbé vált, valamint a nacionalizmusból kialakuló szélsőséges eszmék térhódítása, mint a fasizmus a tradicionális alapvető emberi jogok pusztulásához és megsemmisüléséhez vezettek.

Bibó István (1911-1979) értékmentő munkát végzett, felfogása korszakos jelentőségű. Bibó elméletében a hatalmi ágak megosztás azért fontos, hogy a hatalom ne maradjon ellenőrzés nélkül. „A bírói ellenőrzés, minthogy nem a hatalomkoncentráció oldaláról indul ki, egyáltalán nem ártalmas a közigazgatás számára, legfeljebb olyan pontokon, ahol a gyorsaságnak különös jelentősége van: itt tehát az önkénnyel szemben más, gyakorlatiasabb ellenszert kell keresnünk.”⁷ A végrehajtó hatalomnak kétféle értelmezését vázolta fel a műben: egyrészt beszélt arról, hogy az államnak a végrehajtó hatalom birtokában olyan ereje van, amely lehetőséget ad kényszer alkalmazására,

⁵ Dezső Mária-Fürész Klára-Kukorelli István-Papp Imre-Sári János-Somody Bernadette-Szegvári Péter-Takács Imre: Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények, 2. átdolgozott kiadás, Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 45. oldal

⁶ Ld. Uo.

⁷ Bibó István: Válogatott tanulmányok, II. kötet, Az államhatalmak elválasztása egykor és most, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986, 367. oldal

másrészt pedig a végrehajtó hatalom garantálja azt az eredményességet, amit a modern gazdasági és társadalmi fejlődés követel.

II. A BÍRÓSÁGOK SZERVEZETI RENDSZERE

II.2. A bíróságok szervezeti rendszere 1848 után:

A polgári alkotmányok egyik legjellemzőbb vonása a hatalom a hatalommegosztás elvének megvalósítása. Egyetlen modern alkotmány sem térhet ki ezelől a fontos kérdés elől. A mai modern értelemben vett alkotmányok mindegyike deklarálja a harmadik hatalmi ág, az igazságszolgáltatás szabályrendszerét és kérdésköreit, ezzel párhuzamba pedig a törvényhozó hatalom megalkotja az igazságszolgáltatás rendszerét szabályozó normák összességét, megteremtve ezáltal a szervezeti autonómia, és a jogbiztonság követelményét. Jelen fejezet első kérdéskörként vázoljuk fel a mai magyar bírósági rendszer kialakulásának főbb állomásait.

Az 1848-as évek után az igazságszolgáltatás az igazságügy miniszter felügyelete alá került. A hierarchia legfelsőbb fokán a bécsi székhelyű legfőbb ítélőszék állt. Magyarországon a legmagasabb szinten a főtörvényszékek, majd 1854 után az országos főtörvényszékek álltak. A törvényszékek illetékességi területükön mindenféle ügyben eljárhattak. Ezek alatt helyezkedtek el a megyei törvényszékek. A bírósági rendszer legalján, a járásbíróságok foglaltak helyet, melyek alispáni és szolgabírói székekből, valamint a városi bíróságokból alakultak ki. Ügykörük alapján két csoportra osztották őket: azon bíróságokra, melyek csak bizonyos ügyekben, tehát törvény által meghatározott polgári ügyekben járhattak el, valamint azokra a bíróságokra, amelyek törvényszék előtti eljárást nem igénylő, de más járásbíróságok illetékességét és hatáskörét maghaladó ügyekben jártak el. Katonai ügyekben a haditörvényszékek jártak el. Úrbéri bíróságok is léteztek úgymint, úrbéri törvényszékek, melyek fellebbviteli fóruma az úrbéri főtörvényszék, valamint a legfőbb úrbéri törvényszék volt. Az 1869:4 törvény cikk a bírósági szervezet rendszer reformját mondta ki: a legfelső szinten a Kúria állt, mely magában foglalta a semmítőszéket és a legfőbb ítélőszéket, ezek alatt pedig az ítélőtáblák, törvényszékek és járásbíróságok foglaltak helyet.

Az 1869:4. törvénycikk kimondta a bírói függetlenséget. A törvénycikk jelentősége, hogy ezáltal elvált egymástól az igazságszolgáltatás és a közigazgatás. Rögzítésre került, hogy a bírók kizárólag a törvénynek vannak alávetve, bíróságokat pedig kizárólag törvény hozhat létre. A bíróvá válás feltételrendszerét is rögzítették: bíró kizárólag 26 éven felüli, magyar állampolgárságú, feddhetetlen előéletű férfi, aki beszélt a magyar nyelvet, nem állt gondnokság alatt és a jogi tanulmányai után bírói vizsgát tett. A bírák függetlenségét biztosította, hogy nem helyezhették át és nem mozdíthatták el fegyelmi eljárás nélkül. Kötelező szolgálati idejük 40 év volt, csak akkor nyugdíjazhatták, ha betöltötték a 70 illetve a 65 évet. Az 1871:8. törvénycikk kimondta a bírák felelősségét, ami vonatkozott mind a gondatlan mind a szándékos kötelezettségszegésre.

Az 1897:33. törvénycikk megalkotta az esküdtszékekre vonatkozó szabályrendszert. Ideiglenes törvényszékként működtek, eseti, súlyos, többnyire köztörvényes ügyekben, ahol a büntetés halált vagy 5 évi fegyház helyezett kilátásba. Az esküdt kizárólag 26 éven felül férfi lehetett, aki beszélt a magyar nyelvet, és évente 20 korona adót fizetett.

Különös hatáskörű bíróságok közül kiemelendő a Közigazgatási Bíróság, az 1864-ben létrejött Tőzsdebíróság, az 1895-ös Szabadalmi Bíróság, az 1907-ben megalakult Hatásköri Bíróság, mely hatáskör összeütközés esetén hozott döntést az adott ügyekben, valamint a Főudvarnagyi Bíróság.

II.2 A bírói szervezeti rendszer szabályozása: a Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. törvény) kontra új Alaptörvény

A bírói szervezeti rendszer szabályozását először az 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya, valamint a 2012. január 1-jével hatályba lépett új alkotmány Magyarország Alaptörvényének (2011. április 25.) ide vonatkozó rendelkezéseivel szeretném részletesen bemutatni. Az összehasonlítást elsőként a régi- és új alkotmány szabályozási rendszerének összevetésével mutatom be, majd a későbbiek folyamán rátérek a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvényt felváltó 2011. évi CLXI. törvény változásaira.

A 2010-es évben kezdődő alkotmányozási reform 2011. április 18-án ért a végére, amikor is az országgyűlés elfogadta az új alkotmányt. Az új alkotmány elfogadása egyben a régi rendszerrel és a múlttal való totális szakítást és leszámolást jelentette, hiszen az 1949. évi XX. törvényt 1949. augusztus 18-án fogadta el az országgyűlés szovjet mintát alapul véve. A régi alkotmány első igazi reformja a rendszerváltáskor következett be 1989-ben, majd a bő 6 évtizedet megélt alkotmány 2012. január 1-jével végleg megszűnt létezni. Az új alkotmány számos törvény átfogó reformját és radikális megváltoztatást vont maga után, melyek szabályozása immáron sarkalatos törvényekkel történik. Ezen átfogó változások kapcsán a kormány és országgyűlés célja egy versenyképesebb, gazdaságilag stabilabb, autonómabb Magyarország megvalósítása, egy olyan alkotmánnyal melyet Magyarország saját maga alkotott.

Az 1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya (továbbiakban: alkotmány), X. fejezete szól a Bírói szervezetről, még Magyarország Alaptörvényének (továbbiakban: alaptörvény) 25-28. cikke nevesíti ezt az intézményt:

Az Alkotmány 45. § (1) bekezdése szerint: „A Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, az ítélőtáblák, a Fővárosi Bíróság és a megyei bíróságok, valamint a helyi és a munkaügyi bíróságok gyakorolják.” (2) „A törvény az ügyek meghatározott csoportjaira külön bíróságok létesítését is elrendelheti.”

Az Alkotmány 47. § (1): „A Legfelsőbb Bíróság a Magyar Köztársaság legfőbb bírósági szerve.”

A modern értelemben vett bírósági szervezet fejlődése az 1869:4. törvénycikkkel kezdődött, melyet számos más törvény váltott fel. Az 1947-től kezdődő diktatórikus törekvések megváltoztatták az addig kialakult rendszert. Számos intézményt megszüntettek (pl. 1949. évi II. törvénnyel a közigazgatási bíróságot, az 1949. évi XI. törvénnyel pedig a kétfokú fellebbvitelt), azonban az 1949. évi alkotmányban csupán létrehozták a Kúriából a Legfelsőbb Bíróságot, az ítélőtáblából a felsőbíróságot, a törvényszékekből a megyei bíróságot.

Ezzel ellentétben a hatályos *Alaptörvény A bíróságokról szóló 25. cikkének (1) bekezdése szerint:* „A bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. A legfőbb bírósági szerv a Kúria.”

Az Alaptörvény 25. cikk (4): „A bírósági szervezet többszintű. Az ügyek meghatározott csoportjaira külön bíróságok létesíthetők.”

Alaptörvény 25. cikk (3): „A Kúria a (2) bekezdésben meghatározottak mellett biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz.”

Első ránézésre is szembevető a különbség az alapvető szervezeti változások szempontjából. A hatályos alaptörvény ellentétben az régi alkotmánnyal „a bírósági szervezetrendszer csúcsszerveként a Kúriát nevesíti, s ezzel egyben a bírói szervezet egységességét is deklarálja. Az Alaptörvény az általános igazságszolgáltatási tevékenységen túl különleges bírói feladatokat is ró a Kúriára: a Kúria biztosítja a jogalkalmazás egységét, amelynek keretében a bíróságokra kötelező jogegységi határozatokat hoz.”⁸ A törvény lehetővé teszi meghatározott ügycsoportokra a külön bíróságok létrehozását, azonban ezt csak közigazgatási és munkaügyi ügyekre nevesíti, az ügyek többi csoportjára nézve a törvényhozó nem állít fel korlátokat, elvileg szabadon létrehozhatóak más külön bíróságok is azonban erre a kérdéskörre nem kíván részletesebben kitérni.

Ezzel szemben a régi alkotmány a Legfelsőbb Bíróság feladatkörét ekként határozza meg: 47. § (1) „A Legfelsőbb Bíróság a Magyar Köztársaság legfőbb bírósági szerve. (2) A Legfelsőbb Bíróság biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, jogegységi határozatai a bíróságokra kötelezőek.”

Láthatjuk, hogy a különbség a Kúria és a Legfelsőbb Bíróság jogegység biztosítása érdekében ellátandó feladatai szempontjából nem releváns, azonban ez a feladatkör egyben kötelezettséget is jelent a Kúria számára, ugyanakkor az Alaptörvény új hatáskörrel is felruházza: fővárosi vagy megyei kormányhivatal kezdeményezésére, dönt az önkormányzati rendelet jogszabályba ütközéséről valamint megsemmisítéséről. *Alaptörvény 25. cikk (2):* „A bíróság dönt...(c) az önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközéséről vagy megsemmisítéséről.” Ugyanezt a hatáskört biztosítja számára konkrét jogvitákban is, azonban ezekben az ügyekben az eljárás kezdeményezője csakis a bíró lehet.

⁸ <http://www.lb.hu>

Az *Alaptörvény 25. cikk (5)* bekezdése kimondja, hogy a bírói önkormányzati szervek közreműködnek az igazgatásban: „A bírói önkormányzati szervek közreműködnek a bíróságok igazgatásában.”

II.3. A bírói szervezeti rendszer felépítése: 1997. évi LXVI. törvény kontra 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

A bírósági szervezeti rendszer egykori felépítését az 1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmányával összhangban A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény tartalmazta. Az 1997. évi bírósági reform a táblabíráskodás létrehozását tűzte ki célul a négyszintű bíráskodás szellemében. A *Bszi. 16. §-a* szerint a Magyar Köztársaság Bírósági szervezetét a következő bíróságok alkották összhangban az a régi *Alkotmány 45. §-nak* rendelkezéseivel:

- Legfelsőbb Bíróság
- ítéletáblák
- megyei bíróságok, a fővárosban a Fővárosi Bíróság
- városi és kerületi bíróságok (továbbiakban együtt: helyi bíróság)
- munkaügyi bíróságok

A Legfelsőbb Bíróságról a régi *Alkotmány 47–48. §-a* rendelkezett, miszerint: *47. § (1)*: „A Legfelsőbb Bíróság a Magyar Köztársaság legfőbb bírósági szerve. (2) A Legfelsőbb Bíróság biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, jogegységi határozatai a bíróságokra kötelezőek.”

48. § (1): „A Legfelsőbb Bíróság elnökét a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja, elnökhelyetteseit a Legfelsőbb Bíróság elnökének javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki. A Legfelsőbb Bíróság elnökének megválasztásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. (2) A hivatásos bírákat törvényben meghatározott módon a köztársasági elnök nevezi ki. (3) A bírákat tisztségükből csak törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani.”

„Az 1997. évi LIX. törvénnyel módosított Alkotmány *47. §-a* szerint a Legfelsőbb Bíróság a Magyar Köztársaság legfőbb bírósági szerve. A Legfelsőbb Bíróság biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, jogegységi határozatai a bíróságokra

kötelezőek.”⁹

„A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény értelmében a Legfelsőbb Bíróság: elbírálja - a törvényben meghatározott ügyekben - a megyei bíróság vagy az ítélőtábla határozata ellen előterjesztett jogorvoslatokat, elbírálja a felülvizsgálati kérelmet, a bíróságokra kötelező jogegységi határozatokat hoz, eljár a hatáskörébe tartozó egyéb ügyekben.”¹⁰

Hatásköre tehát kettős volt, mert elsősorban a bíróságok ítélkezése felett gyakorolt szakmai irányítást, másodsorban pedig igazságszolgáltatási jogkörrel rendelkezett. Belső szervezete ítélkező és jogegységi tanácsok, valamint közigazgatási-, büntető-, és polgári kollégiumokból állt. Bírói testülete 77 bíróból tevődött össze: vezetői az elnök és az elnökhelyettes mellett a kollégiumok vezetőiből és további 19 bíróból áll. A Legfelsőbb Bíróság Szervezeti és Működési Szabályzata meghatározta a bírói szervezet alá- fölérendeltségi viszonyait, valamint a munkamegosztás rendjét.

A Legfelsőbb Bíróság elnöke az egyszemélyi felelős vezetője, aki egyrészt meghatározza a belső szervezetet, másrészt pedig irányítja és ellenőrzi az alacsonyabb beosztású vezetők tevékenységét, és biztosítja a működéshez szükséges személyi és tárgyi feltételeket, azonban nincsenek jogosítványai az ítélkező tevékenység gyakorlásával kapcsolatban. Ő állapítja meg a jogegységi eljárás ügyviteli szabályait is. A Legfelsőbb Bíróság keretein belül három kollégium működött, a már említett közigazgatási-, büntető-, és polgári kollégium, melyek nem ítélkező szervek, csupán javaslattevő, véleményező szerepet töltenek be. A jogegységi tanácsok öt tagból állnak, akiket az elnök választ. Öt ilyen tanács létezik: büntető, közigazgatási, polgári, gazdasági és munkaügyi jogegységi tanács. A tanácsok elnökei a kollégiumvezetők, illetve a szakág vezető kollégiumvezetők. A Legfelsőbb Bíróságon első- és másodfokú fegyelmi bíróság működik. Elnökét és hét tagját hat évre választották.

Bszi 22. § (1): „A külön törvényben meghatározott székhelyeken és illetékességgel, az ott megjelölt időponttól ítélőtábla működik.” (2) Az ítélőtábla elbírálja - törvényben meghatározott ügyekben - a helyi vagy a megyei bíróság határozata ellen előterjesztett jogorvoslatot, illetve eljár a hatáskörébe utalt egyéb ügyekben.

⁹ <http://www.lb.hu/>

¹⁰ Ld.Uo.

Az ítélőtáblák a bírósági szervezet harmadik szintjét alkották, a megyei bíróságok határozatai ellen benyújtott jogorvoslatról döntöttek, tehát kizárólag fellebbviteli bíróságokként jártak el, másodfokon vagy harmadfokon. Az ítélőtábla élén az elnök állt. Ítéletáblákon ítélkező tanácsok, és büntető-, polgári kollégiumok, a Fővárosban közigazgatási kollégium is működtek.

Bszi 20. § (1): „A megyei bíróság - a törvényben meghatározott ügyekben - első fokon jár el, és másodfokon elbírálja a helyi bíróságok határozatai ellen bejelentett fellebbezéseket.”

A megyei bíróság a bírósági szervezet második szintjén foglalt helyet. Ítélezése kettős szerepet töltött be: egyrészt kivizsgálta és elbírálta a megye területén működő bíróságok határozatai ellen benyújtott fellebbezéseket, valamint a törvény által meghatározott esetekben első fokon járt el.

Bszi. 19. § (1): „A helyi bíróság első fokon jár el.”

A helyi bíróság általános hatáskörű, elsőfokú bíróság. Csupán városokban működnek, összesen 111 bíróság. Elnökből, hivatásos bírákból és ülnökökből áll. Elnök vezeti, igazgatási tevékenységét a megyei bíróságok elnöke igazgatási tevékenységét a megyei bíróság elnöke irányítja és ellenőrzi.

A rendszerváltás után végbement egy reform, amely történelmi és szükségszerű folyamat volt. Az említett reformnak első, és legfontosabb mozzanata az az alkotmánymódosítás volt (1989. évi XXXI. törvény), amelyben Magyarországot köztársaságnak nyilvánították. Ettől kezdve a bíróságok is a Magyar Köztársaság nevében hoztak döntéseket. „Az Országgyűlés a reform legfontosabb tényezőit tartalmazó törvényeket 1997-ben fogadta el, ennek keretében az 1997. évi LXVI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról hatályon kívül helyezte a bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvényt.”¹¹

Láthatjuk, hogy az 1989-1990-es rendszerváltás megteremtette a jogállamiság alapjait. Szakított a szocialista igazságszolgáltatási rendszerrel. A szocializmusban szorosan összefonódott a bírói és végrehajtói hatalom, amelynek a közös pontja az igazságügyi miniszter volt. A hatalmi ágak elkülönüléséről aligha beszélhettünk, mivel ezáltal egy kézben összpontosult a végrehajtás és igazságszolgáltatás, mintegy

¹¹ <http://www.lb.hu/>

monopóliumot adva az igazságügy miniszter kezébe. Többek közt ő felügyelte és igazgatta a megyei bíróságokat. Az igazságszolgáltatás ketté vált, hiszen a Legfelsőbb Bíróság elnökét az Országgyűlés választotta, ezzel nagyfokú pénzügyi önállóságot adva annak.

A reform főbb pontjai:

- a bíróságok igazgatását átvette az igazságügyi minisztertől az Országos Igazságszolgáltatási tanács ezzel elvált egymástól a végrehajtói és igazságszolgáltatási hatalom,
- megszűnt a Legfelsőbb Bíróság autonómiája, kialakult az egységes igazságszolgáltatási rendszer,
- kialakult a négyszintű bírósági rendszer az ítélőtáblákkal,
- a bírók jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. törvény megszigorította a bíróvá válás feltételeit, valamint megállapította a bírók kötelességeit, jogait és új alapot adott a bírói javadalmazásnak.

Az 1997. évi LXVI. törvényt a 2011. évi CLXI. törvény váltotta fel, mely az Alaptörvénnyel összhangban a bírói rendszer teljes reformját valósítja meg, a következőkben az új bírósági törvény rendelkezéseit szeretném részletesen bemutatni. A 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról legelső mondatában az új Alaptörvényre hivatkozva deklarálja, hogy a törvény az Alaptörvény 25-28. cikkével összhangban, annak végrehajtására jött létre:

„Az Országgyűlés a bírósági hatáskörök jogállami szintű, hatékony ellátása, a bírói függetlenség elvének maradéktalan megvalósítása és az ítélkezés egységének biztosítása érdekében a bíróságok szervezeti felépítéséről, feladatairól és igazgatásáról az Alaptörvény végrehajtására, az Alaptörvény 25-28. cikke alapján a következő törvényt alkotja...”

Az új *Bszi. 16. §-a* szerint a Magyarország bírósági szervezetét a következő bíróságok alkotják:

- a Kúria
- az ítélőtábla
- a törvényszék
- a járásbíróság és a kerületi bíróság (a továbbiakban együtt: járásbíróság)
- a közigazgatási és munkaügyi bíróság.

A törvény indoklása szerint erre azért van szükség, mert az igazgatási modell gyorsabb, operatívabb, hatékonyabb formája valósítható meg az új szerkezeti átalakítással, a Kúria pedig mindezek felett biztosítja a jogegységesítést. A bírósági rendszer felépítése bár megmarad négy szintűnek az elnevezésekkel a régi hagyományokhoz térnek vissza, vagyis az első folyamodású bíróságokról szóló 1871. évi XXXI. törvénycikk elnevezéseire.

A Kúria feladatköre és szervezete:

Bszi. 24. § (1): A Kúria

- a) elbírálja - törvényben meghatározott ügyekben - a törvényszék, továbbá az ítélőtábla határozata ellen előterjesztett jogorvoslatot,
- b) elbírálja a felülvizsgálati kérelmet,
- c) a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz,
- d) joggyakorlat-elemzést folytat a jogerősen befejezett ügyekben, ennek keretében feltárja és vizsgálja a bíróságok ítélkezési gyakorlatát,
- e) elvi bírósági határozatokat és elvi bírósági döntéseket tesz közzé,
- f) dönt az önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközéséről és megsemmisítéséről,
- g) dönt a helyi önkormányzat törvényen alapuló jogalkotási kötelezettsége elmulasztásának megállapításáról, és
- h) eljár a hatáskörébe tartozó egyéb ügyekben.

Láthatjuk, hogy a Kúria feladatköre rendkívül széles és összetett. Feladatköreinek száma a régi *Bszi.-ben* nevesített Legfelsőbb Bírósági feladatkörökkel szemben nyolcra emelkedik. A Kúria feladatköreivel párhuzamosan szervezete is kiegészül ítélkező, jogegységi és önkormányzati tanácsokkal valamint bírósági joggyakorlat elemző csoportokkal, továbbá büntető-, polgári kollégiumok is működnek, a közigazgatási – és munkaügyi kollégiumok viszont összevont rendszert alkotnak. A Kúria fő feladataként nevesített jogalkalmazás egységének megteremtése érdekében a törvény indoklása szerint: „meg kell találni, és ki kell alakítani azokat az eszközöket, amelyek a Kúria számára biztosítják az ország különböző területein jelentkező jogalkalmazási problémák mielőbbi megismerését, és azok lehető legrövidebb időn belül való kezelését.”¹² Ezen

¹² <http://www.parlament.hu/irom39/04743/04743.pdf>, 67. oldal

rendszer kialakítás azért is volt szükséges, mert a négy szintű bírósági rendszer következtében egyre kevesebb ügy jut a Kúriához, így szakmai kollégiumai nehezebben jutnak olyan információkhoz, amelyek a joggyakorlat egységesítése szempontjából elengedhetetlen.

Bszi. 25. §: „A Kúria az Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdésében meghatározott feladatának ellátása körében jogegységi határozatokat hoz, joggyakorlat-elemzést folytat jogerősen befejezett ügyekben, valamint elvi bírósági határozatokat és elvi bírósági döntéseket tesz közzé.”

Ugyanakkor bármelyik bírósági szinten bírái és tanácsai kötelesek elvi jelentőségű jogerős határozataikat a bíróság elnökének bemutatni, ezzel is segítve a jog alkalmazásának egységességét.

Bszi. 26. § (1): „Ha az ítélőtábla, a törvényszék, a közigazgatási és munkaügyi bíróság vagy a járásbíróság tanácsa, illetve egyesbírája valamely elvi kérdésben határozott és a határozata jogerőre emelkedett, köteles az elvi jelentőségű határozatot a bíróság elnökének bemutatni.”

A Kúria elnökét az *Alaptörvény 26. cikkének (3)* bekezdése alapján a bírák közül kilenc évre a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával, ezzel is utalva kiemelkedő szerepére és szakmai jártasságára.

Bszi. 114. § (1): „A Kúria elnökét az Országgyűlés a határozatlan időre kinevezett és legalább 5 éves bírói szolgálati viszonytal rendelkező bírák közül választja az Alaptörvény 26. cikk (3) bekezdésében foglaltak szerint.”

Az új Bszi. egyik újdonsága a Kúrián belül működő bírósági joggyakorlat elemző csoport, mely a törvényalkotó szerint elsődleges feladatuk az ítélkezési gyakorlat felülvizsgálata, a vizsgálat tárgykörét a Kúria elnöke határozza meg évente számukra. Munkájuk eredményeként olyan problémákra világítanak rá amely elengedhetetlen az egységes joggyakorlat megteremtéséhez.

Bszi. 29. § (1): „A bírósági joggyakorlat-elemző csoport feladata az ítélkezési gyakorlat vizsgálata. A vizsgálati tárgyköröket a Kúria elnöke - a Kúria kollégiumai véleményének beszerzését követően - évente meghatározza.”

Szembetűnő különbség a rég és új Bszi. között, hogy még a régi szabályozás a Legfelsőbb Bíróság számára a jogegység érvényesülése érdekében a Jogegységi Tanácsot és a Kollégiumokat nevesíti, addig az új Bszi. már-már központi kérdéskörre

és első számú feladatkörévé tette a jogegységesítést, ezt új intézményi csoportokkal és struktúrával kiegészítve.

Az Alaptörvény új hatáskörrel ruházta fel a bíróságokat miszerint kormányhivatal kezdeményezése alapján dönthetnek az önkormányzati rendelet jogszabályba ütközéséről és megsemmisítéséről. Ezen feladat nagyon hasonlít az Alkotmánybíróság jogkörére, azzal a különbséggel, hogy itt kizárólag a jogszabály ellenességéről dönthet a bíróság. Ennek a merőben új speciális feladat ellátásra jött létre a Kúria Önkormányzati Tanácsa.

Bszi. 45. § (1) A Kúrián az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdés *c)* és *d)* pontjában, valamint a 32. cikk (4) és (5) bekezdésében foglalt ügyek elbírálására önkormányzati tanács működik.

(2)Az önkormányzati tanács három bíró tagból áll.

(3)Az önkormányzati tanács feladata a jogszabálysértő önkormányzati rendelet felülvizsgálatára irányuló nemperes eljárás, valamint a helyi önkormányzat törvényen alapuló jogalkotási kötelezettsége elmulasztása miatti nemperes eljárás lefolytatása.

A bírósági hierarchia második szintjén az ítéltáblák állnak. Az ítéltábla első fokú hatáskörrel nem rendelkezik, kizárólag a jogorvoslati kérelmeket bírálja el. Az ítéltáblán tanácsok, büntető- és polgári kollégiumok működnek, közigazgatási- és munkaügyi kollégiumok nem képezik részét, tehát ezen ügyekben hatáskörrel sem rendelkeznek. Az ítéltábla jogi személy. A új Bszi. megszünteti a Fővárosi Ítéltáblán működő közigazgatási kollégiumokat.

22. § (1): „Az ítéltábla elbírálja - törvényben meghatározott ügyekben - a járásbíróság és a törvényszék határozata ellen előterjesztett jogorvoslatot, továbbá eljár a hatáskörébe utalt egyéb ügyekben.”

Az új Bszi. a megyei bíróság elnevezést törvényszékre módosítja. „A 20 megyei (fővárosi) bíróság jogutódjaként a törvényszékek a törvényben meghatározott ügyekben első fokon járnak el, és másodfokon elbírálják a járásbíróságok, valamint a közigazgatási és munkaügyi bíróságok határozatai ellen bejelentett fellebbezéseket.”¹³ A változást elsősorban a közigazgatási-munkaügyi kollégiumok létrehozása jelenti a

¹³ <http://www.lb.hu/rendszer.html>

törvényszékeken. A kollégiumok összevontan működhetnek. A munkaügyi bírók a korábbi szabályozás értelmében a polgári kollégiumhoz tartoztak.

Bszi. 21. § (1): „A törvényszék - a törvényben meghatározott ügyekben - első fokon jár el, és másodfokon elbírálja a járásbíróságok, valamint a közigazgatási és munkaügyi bíróságok határozatai ellen bejelentett fellebbezéseket. (4) A törvényszéken tanácsok, csoportok és büntető, polgári, gazdasági, valamint közigazgatási-munkaügyi kollégiumok működnek. A kollégiumok összevontan is működhetnek.”

A törvény az első fokon eljáró helyi (városi, kerületi) bíróságok elnevezést járásbíróságokra módosítja. 2013. január 1-jétől a 111 helyi bíróság járásbíróságként működik tovább. Hatáskörük és szervezetük lényegében nem változik.

Bszi. 18. § (1): „A járásbíróság első fokon jár el.”

„A közigazgatási és munkaügyi bíróságok 2013. január 1-jén kezdik meg a működésüket. Első fokon járnak el a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata iránti, a munkaviszonyból és a munkaviszony jellegű jogviszonyból származó, valamint a törvény által hatáskörébe utalt egyéb ügyekben. 2012. december végéig e jogvitákat még a munkaügyi bíróságok, illetve a törvényszékek bírálják el.”¹⁴ A közigazgatási és munkaügyi bíróság feladatait a hatályos *Bszi. 19-20. §-a* rögzíti.

II.4. A bírósági rendszer változása: az OIT-ből OBH

A bírósági reform következtében a bíróságok központi irányítását végző Országos Igazságszolgáltatási Tanács (továbbiakban: OIT) megszűnt, helyette ezt a feladatkört az újonnan létrehozott Országos Bírósági Hivatal (továbbiakban: OBH) látja el. Az 1997-es bírósági reform elleni egyik legnagyobb kritika az volt, hogy az OIT tagjai a bírósági vezetők közül kerülnek ki, akik felett az ellenőrzést szintén az OIT végzi, tehát a bírósági vezetők egyben önmaguk ellenőrző szerveivé váltak. További problémát jelentett, hogy az OIT havonta egyszer ülésező testületként igazából nem tudta megfelelően ellátni a ráruházott feladatkört, valamint, hogy az OIT elnöke egyben a Legfelsőbb Bíróság elnöke is volt, ezáltal a két tisztség egyszerre szakmailag nehezen összeegyeztethetővé vált, mindkét poszt egész embert kívánt. Az OIT tagjai pedig

¹⁴ Ld. Uo.

szintén egyéb tevékenységük mellett látták el feladataikat. Az OIT hivatalával szembeni egyik legnagyobb kritika, a szervezetrendszer működésének átláthatatlansága volt. Véleményem szerint az OIT akkori szabályozása, hivatal- és szervezetrendszere azzal, hogy a bírósági vezetők alkották a tagjait nem valósította meg fő funkcióját: egy független bíróságok feletti igazgatási szervezetet. Egy olyan munkaszervezetben, amelynek vezetői egyben más munkaszervezet vezetését is ellátják nem valósulhat meg a függetlenség minimális feltételrendszere sem. Ha jobban belegondolunk nem is lehetséges ezáltal a függetlenség és pártatlanság biztosítása. A két munkakör egyszerre történő betöltése, véleményem szerint az egyik feladat elhanyagolását és kevésbé szakszerű módon történő megvalósítást fogja maga után vonni, valamint az egykori OIT tagjai igyekeznek ezáltal számukra kedvező döntéseket hozni, a szabályozás ilyen módon történő megvalósítása akaratlanul is magában hordozza a szubjektív elemek bevonását a döntéshozatalba.

2010-őszén az országgyűlés elfogadta 2010. évi CLXXXIII. törvényt (továbbiakban: Módtv.) melynek következtében az OIT létszáma 16 főre emelkedett, a nagyobb függetlenség biztosítása érdekében a törvény kimondta, hogy a bírósági vezetők száma az 5 főt nem haladhatja meg, valamint megosztotta a döntéshozatalt az OIT elnöke és tagjai között. Továbbra is problémaként jelentkezett viszont a bíróságokat terhelő ügyteher szám miatt az ügyek elhúzódása, valamint az ebből származó ügyhátralék, ami az OIT szervezeti módosítása következtében sem oldódott meg.

Mіндеzen előzmények kapcsán, arra a következtetésre jutottak, hogy az igazságszolgáltatást irányító rendszer gyökeres, átfogó, mihamarabbi szerkezeti és strukturális változása indokolt.

A 2011. évi CLXI. törvény létrehozta az Országos Bírósági Hivatalt. A központi igazgatást az OBH elnöke látja el, hozzá kerültek az egykori OIT elnök jogkörei, ezáltal a testületi vezetés helyett egy egyszemélyes hatékonyabb struktúra jön létre. „Az egyszemélyi vezetés hatékonyabb, operatívabb, a változásokra gyorsabban képes reagálni a testületi vezetésnél. Emellett az egyszemélyi vezetés esetében a döntésekért viselt felelősség és a számonkérhetőség is jobban megragadható, mint a testületi vezetésnél.”¹⁵ Ennek megfelelően a Kúria vezetését a Kúria elnöke, a bíróságok

¹⁵ <http://www.parlament.hu/irom39/04743/04743.pdf>, 74. oldal

központi igazgatását az OBH elnöke látja el, kettévált tehát a legfőbb szakmai- és legfőbb igazgatási vezetői feladat. A feladatkör elkülönülése, valamint az, hogy a két pozíció nem egy személy kezében összpontosul, véleményem szerint megteremti a feladatok ellátásához és ügyek viteléhez szükséges szakszerű eljárást, jogbiztonságot teremt, valamint megvalósítja a függetlenség és pártatlanság rendszerét. A személyi elkülönülés révén megvalósul az igazgatási rendszer általános modellje, ami az eljárások időbeli kitolódására is pozitívan hat. A hatalommegosztás rendszerét tekintve, az OBH elnökének személye, a korábbi szabályozástól eltérve elkülönül a többi hatalmi ágtól, ezáltal elkerülhetővé válik az esetleges összefonódás és részrehajlás, ami a jogegységesítés és jogbiztonság kialakításához elengedhetetlen.

Az OBH-t a *2011. évi CLXI. törvény VI. fejezete* nevesíti:

A *Bszi. 77-78. §-a* meghatározza az OBH elnökének feladatkörét:

Az OBH elnökét az országgyűlés választja a köztársasági elnök javaslatára 9 éves időtartamra.

Az elnök ellátja az általános központi igazgatását; az OBH irányítását; a bíróságok központi igazgatását; a költségvetéssel, statisztikai adatgyűjtéssel, személyzeti kérdésekkel, képzésekkel és tájékoztatásokkal kapcsolatos feladatokat.

Az általános igazgatás keretében a bíróságokra nézve meghatározza a hosszú- és középtávú feladatokat, kötelező szabályokat alkot. Részt vesz az Országgyűlés bizottságainak ülésén a bíróságokat érintő napirendi pontok megtárgyalásakor.

Bszi. 86-87. §-a alapján az elnök munkáját az Országos Bírói Hivatal segíti. Az OBH önállóan működő, kincstári költségvetési szerv. Az OBH előkészíti az elnök határozatit és ellátja a végrehajtást, valamint az OBT működésével kapcsolatos feladatokat. Képviseli az OBH elnökét vezeti a bírák nyilvántartását.

A bíróságok igazgatásának keretében ellenőrzi a bíróságok elnökeinek igazgatási tevékenységét, valamint a szabályok, határidők betartását.

Megalkotja a bírósági fejezetek költségvetéséről és a költségvetés végrehatásáról szóló javaslatot. Részt vesz a Kormány költségvetéssel kapcsolatos bizottsági ülésein.

A statisztikai, ügyelosztási, személyzeti, képzési és tájékoztatással kapcsolatos feladatai elsősorban a hatékony eljárást, az ügyteher csökkentését, és az ügyek minél hamarabbi befejezését hivatott elsősorban szolgálni.

A *Bszi.* 78-85. §-a szerint az OBH elnökének egy általános elnökhelyettese és elnökhelyettesei vannak. A köztársasági elnök az OBH elnökének javaslatára határozatlan időre nevezi ki őket.

„Az OBH-n kívül az igazgatási rendszer elemét képezi a bírák által választott, kizárólag bírákból álló Országos Bírói Tanács is, amely független testületként felügyeleti, véleményező funkciót lát el.”¹⁶

Az OBT-ra vonatkozó szabályokat a *2011. évi CLXI. törvény VII. fejezete* tartalmazza:

Az OBT gyakorlatilag az OBH ellensúlyozására jött létre, ahogy a *Bszi.* indoklása megfogalmazza: „tényleges hatalmi féket jelent az egyszemélyes vezetés számára”.¹⁷ A *Bszi.* 88. §-a szerint az OBT a bíróságok központi igazgatását és felügyeletét látja el.

Az OBT kizárólag bírókból álló 15 fős testület, tagja a Kúria elnöke, valamint valamennyi bírósági szint bírái képviseltetve vannak a testületben. Elnöki tisztségét a tagok felváltva félévenként viselik rotációs rendszerben.

Az OBT feladatai a *Bszi.* 103. §-a szerint főképp véleményezési, javaslattevési, és ellenőrzési jellegűek. Legfőbb feladata, hogy az OBH elnökének központi igazgatási tevékenységét felügyelje, kontrollszervként működve. Meg kell teremteni az OBH elnökének átláthatóságát és nyilvánosság általi ellenőrizhetőségét.

Működésének szabályait a *Bszi.* 104-109. §-a tartalmazza. Az OBT működési feltételeit az OBH biztosítja. A hatáskörébe tartozó ügyekben ülésen határoz, a rendkívüli azonnali intézkedést igénylő esetekben viszont más módon is eljárhat. Ülései nyilvánosak, melyekről szóló éves ütemtervet az közzé kell tenni a központi honlapon, ezzel is biztosítva működésének átláthatóságát.

Véleményem szerint az OBT ilyen jellegű jogosítványai teljes kontrollt jelentenek az OBH és annak elnöke felett, ezzel még jobban megvalósul ezen szervek egymás közötti ellenőrzése, ugyanakkor az OBH elnökének függetlenségének egyik korlátját is jelenti ezen szabályozás, mivel a függetlenség teljes átláthatóságát és nyilvánosság általi ellenőrizhetőségét valósítja meg. Ezen feltételek mellett pedig igazából korlátok közti függetlenségről beszélhetünk. Láthatjuk tehát, hogy bár az OBH elnökének személye elvált minden más tisztségtől, hogy feladatát teljes mértékben el tudja látni, mégis ezen

¹⁶ <http://www.lb.hu/rendszer.html>

¹⁷ <http://www.parlament.hu/irom39/04743/04743.pdf>, 79. oldal

a függetlenség és hatalom feletti ellenőrzés jog széleskörű, bebiztosítva ezáltal a törvényes működés kereteit és a felelősségre vonás lehetőségét. Átvitt értelemben az OBH tehát a hatalommegosztás rendszerében a negyedik hatalmi ág.

III. AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS ALAPELVEI

A következőkben dolgozatom fő témáját, az igazságszolgáltatás alapelveit szeretném bemutatni részletese. Az alapelvek egyrészt a hatalommegosztás rendszerének és a jogállam alapvető követelményei másrészt garanciális szabályként jelennek meg az eljárásjogokban.

III.1. Az igazságszolgáltatás fogalma, alkotmányos alapelvei:

„Az igazságszolgáltatás olyan egyedi jogvitát véglegesen eldöntő, egyéni jogsérelmet megállapító és azt helyreállító közhatalmi tevékenység, amely állami jogalkalmazás útján, a törvényesség, az eljárásban érintett személyek jogainak tiszteletben tartása mellett megvalósítja az általános jogvédelem rendszerét. Az igazságszolgáltatás, mint tevékenység büntető-, polgári és közigazgatási bírászkodásra tagozódik. Szervezeti értelemben az igazságszolgáltatás a hatalommegosztás rendszerében a bírói hatalom kizárólagos megtestesítője, bíróság és igazságszolgáltatás egymás feltételező fogalom, amelyben kifejeződik a szervezet és a funkció egysége.”¹⁸

Az alkotmányos alapelvek funkciói:

Az igazságszolgáltatás alapelvei olyan egyetemes értékek, amelyek a történelem során alakultak ki, amelyeket körbebástyáztak nemzetközi emberjogi deklarációkkal. Az 1989. évi alkotmány már tartalmazza azokat a követelményeket, amelyeket nemzetközi egyezmények, valamint az igazságszolgáltatással összefüggő alapvető törvények meghatároznak. Az alkotmányos alapelveken belül el lehet választani az általános (törvényesség, alkotmányosság stb.), valamint a szakjogi elveket. Azonban

¹⁸ Dezső Mária-Fürész Klára-Kukorelli István-Papp Imre-Sári János-Somody Bernadette-Szegvári Péter-Takács Imre: Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények, 2., átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2007., 526. oldal

ezek az alapelvek más jelentésréteget is hordoznak, új tartalommal egészültek ki az évek során, így megjelentek az eljárási jogi alapelvek is, amelyek garanciális jellegűek, hiszen azok megsértése jogkövetkezményeket vonnak maguk után.

Más oldalról közelítették meg a nemzetközi deklarációk a bírósághoz való jogot is, ugyanis beemelték a mindenkit megillető emberi jogok közé. Ennek további részjogosítványai közé tartozik például a védelem joga a büntetőeljárásban, nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege elvek stb.

Az igazságszolgáltatás alapelvei tehát:

1. bírói függetlenség elve
2. az igazságszolgáltatás bírói monopóliumának elve
3. az igazságszolgáltatás egységének elve
4. társasbíráskodás, az ülnökök részvételének elve
5. bírósági tárgyalás nyilvánosságának elve
6. anyanyelv használatának elve
7. ártatlanság vélelmének elve
8. védelem joga és az ügyvédség
9. jogorvoslati jogosultság elve
10. tisztességes eljárás elve

Az alapelvek funkciói, hogy biztosítsák az egyén védelmét a bírósággal szemben, és garantálják a bíróság védelmét, és függetlenségét.

Alapelvek csoportosítása:

I. Forrás alapján:

a) Az Alaptörvény Szabadság és felelősség fejezetében rögzítettek:

- törvény előtti egyenlőség (XV.cikk (1)bekezdés)
- nyilvánosság elve (XXVIII. cikk (1)bek.)
- ártatlanság vélelme (XXVIII. cikk (2) bek.)
- védelemhez való jog (XXVIII. cikk (3) bek.)
- nullum crimen sine lege (XXVIII. cikk (4-5-6) bek.)
- jogorvoslati jogosultság (XVIII. cikk (7) bek.)

b) Az Alaptörvény Állam fejezetének a Bíróságról szóló részében rögzítettek:

- igazságszolgáltatás csak bíróság útján (25. cikk (1) bek.)

- társasbíráskodás és népképviselés (26. cikk (1-2-3) bek.)
- bírói függetlenség (26. cikk)
- c) *Egyéb törvényben rögzített alapelvek*

II. Tárgya alapján:

a) Szervezeti jellegű elvek:

- igazságszolgáltatás csak bíróság útján
- igazságszolgáltatás egysége
- társasbíráskodás
- bírói függetlenség
- bírók választása
- törvény előtti egyenlőség

b) Működési jellegű elvek:

- ártatlanság védelme
- védelemhez való jog
- jogorvoslati jog
- anyanyelv használata
- nyilvánosság
- nullum crimen sine lege

A következőkben az igazságszolgáltatás alapelveit fogom bemutatni részletesen, utalva az Alaptörvény valamint a Bszi. egyes rendelkezéseire, összehasonlító elemző módszerrel, rámutatva a hatályos és régi szabályozás közötti eltérésekre.

III.2. Az igazságszolgáltatás alapelvei:

III.2.1. Az igazságszolgáltatás bírói monopóliuma:

Ez az elv a hatalommegosztásra, valamint a bírói hatalom funkcióira vezethető vissza.

A régi Alkotmány 45.§ (1) bekezdése, valamint a bíróságok szervezetéről szóló 1997. évi LXVI. törvény 7.§- a is tartalmazta ezt az elvet.

A régi *Alkotmány* 45.§ (1): „A Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, az ítéltáblák, a Fővárosi Bíróság és a megyei bíróságok, valamint a helyi és a munkaügyi bíróságok gyakorolják. (2) A törvény az ügyek meghatározott csoportjaira külön bíróságok létesítését is elrendelheti.”

A régi *Bszi.* 7.§-a szerint: „A bíróság határozata mindenkire kötelező, ideértve azt is, ha a bíróság valamely ügyben hatáskörét vagy ennek hiányát állapítja meg.” Az elv tartalma a hatalommegosztás alapján az, hogy a Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást bíróságok gyakorolják.”

Az elvből levezethető, hogy minden olyan ügyet, amely az igazságszolgáltatás körébe tartozik, a bíróság elé lehet vinni. Az ilyen ügyekben kizárólag bíróságok járhatnak el.

Mivel a közhatalmi feladatok megoszlanak a különböző hatalmi ágak között, így az nem mindig következetes. A bírói monopólium elve, mint tendencia érvényesül, amely azt jelenti, hogy bizonyos időszakokban eljárhatnak a bírói igazságszolgáltatással egyidejűleg más szervek, ún. kvázi bíróságok is. A rendszerváltást követően a bíróságok hatásköre jelentősen megnövekedett, így megjelentek kvázi bíróságok. A kvázi bíróságok alkalmazását a jogszabályok abban az esetben tehetik lehetségessé, ha speciális szakértelemre van szükség, vagy ha ettől olcsóbb, gyorsabb és egyszerűbb lesz az eljárás, valamint, ha ennek alkalmazása a rendes bíróságok tehermentesítését szolgálja. Ugyanakkor felülvizsgálati szinten a rendes bíróságok rendelkeznek hatáskörrel, eléjük kell terjeszteni az ügyeket.

A kvázi bíróságokat 4 csoportba lehet sorolni:

a) *Közigazgatási bíráskodás:* az a bírói eljárás, amely során a bíróság a közigazgatási határozatok felülvizsgálatáról dönt. Ez annyiban felülvizsgálat, hogy minden ilyen közigazgatási pert közigazgatási eljárásnak kell megelőznie.

b) *Szabálysértési bíráskodás:* részben a közigazgatás ellenes magatartások, részben a társadalomra csekély fokban veszélyes kriminális cselekmények elbírálására jöttek létre. Közigazgatási hatóság előtt folyik, de garantálni kell a bírósági felülvizsgálatot, és bizonyos ügyeket a rendes bíróságok előtt kell levezetni.

c) *Közigazgatáshoz kapcsolódó kvázi bíráskodás:* amikor a közigazgatási szerv a polgárjogi vagy családjogi normákat alkalmazza.

d) *Jogszolgáltatás egyéb formái*: ezek közé tartozik a béke- vagy társadalmi bíraskodás, a választott bíróságok, és a közjegyzői szolgáltatás.

A kvázi bíróságok kapcsán, felvetődik a kérdés, hogy ezek a bíróságok ugyanolyan szakértelemmel járnak-e el mint a rendes bíróságok. A kvázi bírói rendszer kritikájaként fogalmazta meg Árva Zsuzsanna egyik tanulmányában, hogy „A jelenlegi rendszer kapcsán mindenképpen további vizsgálatokat igényel, hogy szükség van-e ennyi területen arra, hogy ne a bíróság, hanem a közigazgatás végezzen bíraskodó tevékenységet; mennyire hatékony a jogalkalmazás ez a módja és betölti-e azt a funkciót, amely miatt az állam ezt az utat választotta.”¹⁹

Véleményem szerint, a kvázi bíróságok rendszere további kérdéseket vet fel, mint például, hogy megvalósulhat-e így az igazságszolgáltatás bírói rendszere, vagy egyáltalán beszélhetünk-e a bírói monopol rendszerről? Azzal ugyanis, hogy a törvényalkotó létrehozza a kvázi bíróságokat, valamint jogosítványokkal, hatáskörrel és döntési kompetenciával ruházza fel őket meghatározott ügycsoportokra, ezáltal a bírósági rendszer kettőssége valósul meg, hiszen a rendes bírói rendszer mellett kialakul egy kvázi rendszer, ezáltal nem beszélhetünk az igazságszolgáltatás kizárólagos bírói monopóliumáról. Nem biztos, hogy a kvázi bíróságok általi jogalkalmazó tevékenység ugyanolyan szakértelemmel, és mélységgel történik, mint például egy rendes bírósági eljárást igénylő háttérmunka. Hiszen a kvázi bíróságok nevében eljáró személy nem bíró. Az estek döntő többségében, hacsak a szabályozás által lefedett kvázi bíróságokra gondolunk, mint pl. amikor egy szabálysértési-vagy gyámhatóság családi, polgári jogi normákat alkalmaz vagy „tárgyalást” tart, nem érvényesül a kiemelkedő szaktudás, az ügyek vitele pedig ezáltal egy alacsonyabb szinten megvalósulva már-már szalagrendszerűvé válik. Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy ezen ügyek rendes bíróságok elé kerülése ellehetetlenítené az ítélkezési rendszert, hatalmas ügyszámot és ügyhátralékot vonna maga után, ezt a terhet a rendes bíróságok pedig nem tudnák hosszú távon kellően kezelni, ezért félok, hogy ez a harmadik hatalmi ág rendszerének összeroppanásához vezetne.

A hatályos *Alaptörvény Bíróságokról szóló fejezetének 25.cikk (1-4) bekezdése szerint*: „(1) A bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. A legfőbb bírósági szerv a Kúria. (4) A bírósági szervezet többszintű. Az ügyek meghatározott

¹⁹ Árva Zsuzsanna: Az igazságszolgáltatás és végrehajtás elválasztásának 140 éve, Miskolci Jogi Szemle, 5. évfolyam (2010.), 2.szám, 49. oldal

csoportjaira - különösen a közigazgatási és munkaügyi jogvitákra - külön bíróságok létesíthetők.”

A 2011. évi CLXI. törvény a hatályos Bszi. az első fejezetében nevesíti az alapelveket, az alapvető rendelkezések között, mely szerint: 1. § „Magyarországon a bíróságok igazságszolgáltatási, továbbá törvény által meghatározott egyéb tevékenységet látnak el.”

Láthatjuk, hogy a törvény az igazságszolgáltatás monopóliumát a bíróságok kezébe adja, az új szervezeti struktúra szerint (Bszi. 16. §) ezt a feladatot Magyarországon a Kúria, ítéltáblák, törvényszékek, a helyi és munkaügyi bíróságok, 2013. január 1-jétől pedig a járásbíróságok, a közigazgatási és a helyi bíróságok látják el.

Véleményem szerint azzal, hogy az Alaptörvény valamint a Bszi. új rendelkezési alapján bevezetésre kerülnek a közigazgatási bíróságok - mintegy önálló szakbíróságként, eleget téve ezzel a szakértelem és hatékonyság követelményének, valamint tehermentesítik a bíróságokat- ezáltal kialakul egy új, hatékonyabb eljárás. Méltán tekinthetünk erre az új strukturális átalakulásra úgy, mint megoldásra az 1997-es bírósági reformot ért kritikákkal szemben. A közigazgatási perek eddig ugyanis (1999. január 1-jétől) a megyei bíróságok hatáskörébe tartoztak, ami a közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálatát jelentette. Az új szabályozás, mintegy kiemeli a kvázi bíróságok köréből a közigazgatási bíráskodást, ezáltal pedig rendes önálló bíróságokat hoz létre. Az újonnan létrejövő közigazgatási bíróságok hatáskörei közé tartoznak többek között a közigazgatási határozatok felülvizsgálata, valamint jelentős közérdekvédelmi funkciót is ellátnak.

A kvázi bírósági rendszeren belüli változást jelent még, hogy 2012. április 15-től a szabálysértési hatósági szerepkört a kormányhivatalok vették át. Ugyanakkor az elzárással is büntetendő szabálysértési ügyekben a helyi bíróságok járnak el.

III.2.2. Az igazságszolgáltatás egységének elve:

Magyarországon a törvények és jogszabályok minden bíróságra egyaránt kötelezőek. Ez az elv a jogegyenlőséget biztosítja. A jogegyenlőség követelményének akkor valósul meg, ha a törvények és jogszabályok minden bíróságra azonos módon vonatkoznak, ha nincsenek privilégiumokat és diszkriminatív rendelkezéseket tartalmazó rendelkezések. Fontos, hogy a bíróságok szervezése során azonos alapelveket vegyenek figyelembe, valamint, hogy fennálljon egy bizonyos társadalmi

igény, amely azt a követelményt állítsa fel, hogy hasonló ügyekben hasonló döntés szülessen, az adott jogtételeket azonos módon értelmezzék és a határozatok különbözősége az ügyek különbözőségéből fakadjon.

Az igazságszolgáltatás egységének elve a jogegyenlőség általános követelménye. Ezen elven belül négy különböző részszelvet különböztethetünk meg:

- a) bíróság előtti egyenlőség elve
- b) törvényes bíróhoz való jog egyenlőségének elve
- c) a bírósági szervezet egységének felépítésének elve
- d) egység az ítélkezésben, az ítélkezési gyakorlat egységességének követelménye

a) Bíróság előtti egyenlőség elve:

A hatályos *Bszi. 7. §-a* kimondja, hogy „A bíróság előtt mindenki egyenlő.” Ebből a paragrafusból is kitűnik, hogy a jogegyenlőség és egyenjogúság az egész jogrendszert átfogó alapelv. Azonban az igazságszolgáltatás a jogegyenlőség követelményének, akkor tehet eleget, hogyha a jogszabályok és a törvények minden bíróságra egyformán vonatkoznak, ha minden állampolgár ugyanazon jogszabályok szerint, ugyanolyan eljárás során felel, valamint ha a bírók által alkalmazott pozitív diszkrimináció segíti az esélyegyenlőtlenségek csökkenését.

b) Törvényes bíróhoz való jog egyenlőségének elve:

A *Bszi. 8. § (1) szerint*: „Senki sem vonható el törvényes bírójától. (2) A törvény által rendelt bíró az eljárási szabályok szerint a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon működő, előre megállapított ügyelosztási rend alapján kijelölt bíró.”

Ez az elv a garanciája, hogy jogszabályok által meghatározott, bíróság saját hatáskörében fogja elbírálni az adott ügyet, valamint, hogy az adott bíróságon meghatározott rend szerint történik az ügyek elosztása, és egyes ügyeket csak kivételesen és előre meghatározott okok esetében lehet elvonni.

c) Bírósági szervezet egységének felépítésének elve:

A bíróságok szervezése azonos elveken nyugszik. Tilos olyan különleges bíróságok felállítása, amelyek privilégiumokat vagy diszkriminációt alkalmaznak. Az általános vagy rendes bíróságok általános felhatalmazással rendelkeznek, ugyanis minden olyan ügyben eljárhatnak, amelyeket törvény szerint bírósági útra tartoznak. A

különbíróságok hatáskörei csak olyan ügycsoportokra terjedhetnek ki, amelyeket törvény külön meghatároz, nevesít.

d) Egység az ítélkezésben, az ítélkezési gyakorlat egységességének követelménye:

Az eljárások során fel kell oldani azokat az ellentéteket, amelyeket a jogszabály elvont általánosságából és a jogeset konkrét egyediségéből következnek. A bíró feladata, hogy a konkrét eseteket besorolja a jogszabályok alá, és mérlegelési szabadságával meghozza a döntést. Megjelentek azonban azok a törekvések a társadalom részéről, amelyek az analógiára hivatkozva követelték, hogy hasonló ügyben hasonló döntés születessen attól függetlenül, hogy milyen tanács jár el. A jogalkalmazás egysége tehát a jogszabályok egységes értelmezését jelenti. A bírósági szervezetrendszer 2011-es reformjának legfőbb célja a jogegységesítés biztosítása, valamint az ehhez szükséges szervezet- és feltételrendszerének megteremtése volt.

III.2.3. A társasbíráskodás, az ülnökök részvételének elve:

Az Alaptörvény Állam című fejezetének Bíróságról szóló részének 27.cikk (1-2) bekezdése szerint: „A bíróság - ha törvény másképpen nem rendelkezik - tanácsban ítélkezik. (2) Törvény által meghatározott ügyekben és módon nem hivatásos bírák is részt vesznek az ítélkezésben.”

Ez az elv a garanciája és szervezeti biztosítéka az igazságszolgáltatás demokratizmusának, hiszen egy bizonyos belső kontrollt teremt, ezáltal az ítélet megalapozottabbá és kevésbé szubjektívabbá válik. A bíráskodásban megjelent a társadalmi ellenőrzés igénye, amely laikus bírácson keresztül valósul meg.

Ezzel kapcsolatban két modell alakult ki: az egyik az esküdtbíráskodás, ahol a terhelt bűnösségéről döntenek, de büntetés mértékét a hivatásos bíró szabja ki, és a másik a Schöffner- rendszer, amely szerint a hivatásos bíró mellett két vagy három laikus személy is részt vesz az ítélkezésben. Hazánkban jelenleg ezt a laikus elemet az ülnök rendszer testesíti meg. Az esküdtbíráskodás kérdése viszont továbbra is nyitva maradt számos érvelés és ellenérvelés felsorakoztatva.

Badó Attila egyik tanulmányában kifejti: „A legtöbb magyar jogász ugyanis egyetért abban, hogy az igazságszolgáltatás professzionális feladat, s az ítéletekhez a laikus részvétel legfeljebb “népi áldást” adhat, egyebet nem. Szükség van természetesen

rá, de a legjobb, ha nem lehet észrevenni, s az általában idős ülnökök inkább csak passzív jelenlétükkel igazolják a döntéseket.”²⁰

Még az ülnökök ténykérdésben döntenek, addig a hivatásos bíró jogkérdésben. Nézetem szerint a laikus elem megjelenése valójában a hivatásos bíró feletti kontrollt hivatott szolgálni, valódi funkciójuk inkább a népakarat képviselője, mintsem a döntések meghozatalának szakmai elősegítése. A laikus elem végtére is a nép részvételét biztosítja az ítékezésben, egyfajta közvéleményt képvisel a tárgyalóteremben. A népi ülnökök szerepének jelentősége véleményem szerint pont abban rejlik, hogy lehetőségük nyílik a jogszabályoktól elvonatkoztatva véleményt alkotni egy-egy ügy kapcsán elősegítve ezzel a törvények szabta merev keretrendszerből való kitekintést. Ugyanakkor felvetődik annak a kérdése, hogy az ülnökök a hivatásos bíróval megegyező jogállásúak, mégis a felelősség láncolatában miért nem vesznek részt. A számon kérhetőség a laikus elemekkel szemben nem érvényesül egy-egy ítélet kapcsán. Véleményem szerint a laikus elem részvételének pont az úgymond laikus, ésszerű, hétköznapi gondolkodás képezi alapját, ezért éppen ezen jellemzők miatt nem lehet helye bármiféle felelősségre vonásnak.

Néhány évvel ezelőtt 2005-ben az esküdtszék felállításáról népszavazást akartak kezdeményezni. Az OVB-hez a következő kérdést nyújtották be: „Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban a büntető ügyekben eljáró első fokú bíróságok ítéletüket megelőzően a vádlott kérésére a bűnösség vagy ártatlanság kérdésében hat természetes személyből esküdtszék döntését kikérje, amely döntés kötelező az ítélező bíróra?”²¹ Az OVB és az Alkotmánybíróságot többször is megjárta kezdeményezés elutasításra került. Az OVB nyelvtani hibára hivatkozva utasította el a kezdeményezést ugyanakkor az Alkotmánybíróság AB 24/2006. (VI. 15.) számú határozatában úgy foglalt állást, hogy „a kérdés megfelel az egyértelműség követelményének.”²² Az OVB 308/2006. (VII. 4.) számú határozatában ismét elutasította a kérdést ezúttal az AB 25/1999. (VII. 7.) számú határozatára hivatkozva, amely kimondta: „alkotmánymódosítás csak Alkotmányban meghatározott eljárási rendben történhet”.²³ Válaszul az Alkotmánybíróság AB 40/2006. (IX. 27.) határozatában új eljárásra utasította az OVB-t. Az OVB 563/2006. (XI. 13.) határozatában viszont már az Alkotmányra hivatkozott és kifejtette: „ezáltal a

²⁰ Badó Attila: Nép szava Isten szava? A francia esküdtszék dilemmái, Jogelméleti Szemle, 2000/1. szám, : <http://jesz.ajk.elte.hu/bado1.html>

²¹ http://jogiq.com/magyarorszag_eskudtszek_nepszavazas/

²² AB 24/2006. (VI. 15.) számú határozata

²³ AB 25/1999. (VII. 7.) számú határozata

bűnösséget megállapító érdemi döntés meghozatala nem az Alkotmány 46. § (3) bekezdése alapján hivatásos bírákat is magában foglaló bíróság feladata volna, ami ellentétes az Alkotmány 45. § (1) bekezdésében foglaltakkal, amely szerint az igazságszolgáltatást kizárólag az ott meghatározott bíróságok gyakorolják.”²⁴ Ugyanakkor tény, hogy 1897 és 1919 között működtek esküdtszékek Magyarországon, erről az 1897. évi XXXIII. törvénycikk rendelkezett.

Véleményem szerint az OVB idegenkedése az esküdttbíráskodás bevezetésétől társadalmi, morális okokra vezethető vissza. Ha jobban belegondolunk az esküdtszékek igazi modellje az angolszász-amerikai jogrendszerre vezethető vissza ahol az egész ítélkezési rendszer más alapokon nyugszik, mint a kontinentális jogrendszerekben. Az egész eljárás alatt az amerikai modellben a fő irányvonal az esküdtek meggyőzése, az eljárás ezáltal inkább egy kiválóan előadott színházi előadásra hasonlít. Esküdtszék fő feladata: dönteni abban hogy a vádlott bűnös vagy nem bűnös? Nézetem szerint az angolszász modell túl nagy hatalmat ad az esküdtszék kezébe azzal, hogy esetenként a hivatásos bírót is leszavazhatják, ezáltal a döntési folyamatból félő, hogy teljesen kiszorul a szakmaiság, a pusztán igazságérzetre hivatkozással. Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy egykoron működőképes esküdtszék most miért nem talál létjogosultságra?

Egy korabeli írás szerint: „a a bírói hatalomra, hogy fenntartsa a törvényhozó s végrehajtó hatalom közötti egyenarányosságot, csodálkozásra méltóan hat az esküdtszék. Ezen intézmény ugyanis a három hatalom önkényét megtörje, a bírói hatalomnak gyakorlása, minden egyes esetben két egymástól független ítélőszéknek megegyezését kívánja, melyek egyike a tény, másik a törvény alkalmazása felett ítélt.”²⁵ Láthatjuk, hogy a korabeli szakirodalma is dilemmával állnak az esküdtszék intézménye előtt, ugyanakkor garanciális jelentőséget tanúsítanak számára. Az esküdtszéknek a büntetőeljárás kapcsán kiemelkedő szerepe volt a bizonyítékok megítélésében, ezáltal pedig a ténykérdés eldöntésében.

Pap András László szerint “az esküdttbíráskodás kérdése (és nemcsak a Magyarországi Kisebbségek Pártja által benyújtott népszavazási kezdeményezése) mindenesetre nyitott, és az amerikai tapasztalatok fényében akár újra megfordulhat a világtendencia, amely a civil részvétel ezen formáját egyre ritkábban alkalmazza. Ne feledjük, egy jól működő, a modern kor kihívásainak megfeleltetett rendszerben az

²⁴ OVB 563/2006. (XI. 13.) számú határozata

²⁵ Reső Ensel Sándor: Az esküdtszék Magyarországon, Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1867, 8. oldal

esküdtek a jogalkalmazás terén is erősíthetik azt a demokratikus legitimitációt, ami a jogalkotás során mostanra már alkotmányos minimumnak tekinthető.”²⁶

Nézetem szerint az esküdtek jelenléte valóban erősítheti a demokratikus legitimitációt, ugyanakkor az esküdtszékek szervezetrendszerének háttér feltételei még nem adták Magyarországon, kialakulásához a kontinentális jogelvek és eljárási szabályok alapvető átalakulására lenne szükség, melynek megvalósulása egy többlépcsős több éves átalakulás által lenne megvalósítható szervezetileg megvalósítható és legitimálható.

A társasbíráskodásnak kialakult egy olyan formája is amikor a bíró tanácsban ítélik, de a tanács tagjai nem ülnökök, hanem hivatásos bírák. A Be. (1998. évi XIX. tv.) és Pp. (1952. évi III. tv.) bíróság összetételére vonatkozó szabályai szerint például a másodfokon illetve harmadfokon eljáró tanács három hivatásos bíróból áll, a Kúria meghatározott esetekben pedig öt hivatásos bíróból álló tanácsban jár el. Ez esetben nem találkozhatunk laikus elemmel a döntéshozatalban, a döntéshozatal ezen formája tisztán szakmai formában valósul meg, amit az ügyek kiemelkedő jelentősége követel meg. A társasbíráskodás elve differenciált, tehát máshogy értelmezik a büntető vagy akár a polgári peres eljárásokban. Tartalmát illetően nem abszolút követelmény, viszont megsértése eljárásjogilag az ítélet hatályon kívül helyezését vonhatja maga után.

III.2.4. A bírósági tárgyalás nyilvánosságának elve:

Ezen elv érvényesülésével kettős követelmény teljesül: a társadalmi és a szakmai nyilvánosság. A társadalmi nyilvánosság biztosítja, hogy bárki részt vehessen a tárgyaláson az érintetteken kívül, a szakmai nyilvánosság pedig arra vonatkozik, hogy a határozathozatali eljárást kivéve, minden tárgyalást a nyilvánosság előtt kell lefolytatni.

A hatályos Bszi. 12. § (1) szerint: „A bíróság tárgyalása - ha törvény kivételt nem tesz - nyilvános. (2) A bíróság a tárgyaláson hozott határozatát nyilvánosan hirdeti ki.” A tárgyalás nyilvánosságának elve két részre bontható, a tárgyalás nyilvánosságára, valamint az ítélet kihirdetésének nyilvánosságára. Annak érdekében, hogy az eljárásokat független és pártatlan bíróság végezze, a nyilvánosság egyfajta társadalmi ellenőrzést jelent. Nézetem szerint a társadalom oldaláról ez nemcsak igényként, hanem egyfajta társadalmi jogosultságként is megjelenik. Hiszen a bíróságok elsősorban a társadalom

²⁶ Pap András László: Döntson a nép? , Beszélő, 2008. június, 13. évfolyam, 6. szám: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/dontson-a-nep>

érdekében látják el tevékenységüket, és közvetett finanszírozásuk a társadalom által valósul meg. Az Alkotmánybíróság AB 58/1995. (IX. 15.) számú határozatában kifejti: „A nyilvánosság mindenekelőtt az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését hivatott biztosítani a társadalom részéről. A tárgyalás nyilvánossága főszabály, amely azonban a bírság döntésének megfelelően korlátozható.”²⁷

A bíróság a nyilvánosságot az egész tárgyalásról vagy annak bizonyos részéről kizárhatja pl. kiskorú védelme, államtitok, szolgálati titok, közérkölcse vagy a tanú védelme érdekében. A bíróság a nyilvánosság kizárását mindig indokolni köteles, a határozat kihirdetése, ugyanakkor mindig nyilvánosan kell, hogy történjen.

A tárgyalásokon a sajtó is részt vehet, kép- és hangfelvételt készíthet, de a kép- és hangfelvételt a törvény a perbeli személyek hozzájárulásához köti, még büntetőeljárásban a tanács elnökének engedélye szükséges hozzá.

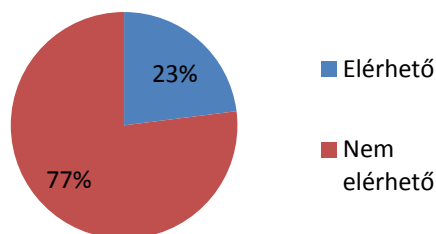
A tárgyalás nyilvánosságának másik biztosítéka, hogy a hallgatóság időben tudomást szerezzen a tárgyalási napokról, a tárgyalások pontos helyéről és idejéről valamint milyenségéről, az a mindenki számára hozzáférhető tárgyalási jegyzék, melyet a bírók hetekkel a tárgyalás előtt nyilvánosságra hoznak. A jegyzék tartalmazza az ügyszakot, az ügyszámot, az ügy tárgyát, a terhelt valamint a felek nevét, az eljáró bíró nevét, a tanács számát, valamint a tárgyalás pontos idejét és helyét. Ezen szabályozás nélkül a nyilvánosság nem értesülne időben a tárgyalásokról, a kötelezően idézett személyeken kívül senki nem jelenne meg a tárgyalásokon, ezáltal a nyilvánosság elve kizárólag elviekben létező fogalom lenne.

A nyilvánosságnak egy-egy tárgyaláson való megjelenése ugyanakkor plusz feladatot ró az eljáró bíróra, hiszen fokozottan kell gondoskodnia a rend fenntartásáról és a tárgyalás megnyitásakor a hallgatóságot szóban figyelmeztetnie kell az esetleges rendbontás következményeire és szankcióira. Nézetem szerint bár a nyilvánosság alapvető társadalmi kontrollt jelent a bíróság számára, a hallgatóság esetleges nagy számban való megjelenése egy-egy nagyobb közérdeklődésre számot tartó ügy kapcsán már-már zavaró tényezőként jelentkezhethet, ugyanis a bírónak a tárgyalás vezetése közben végzett komoly szakmai tudást és odafigyelést igénylő munkája mellett, állandóan fenn kell tartania a rendet a tárgyalóteremben, ez pedig megosztott figyelmet igényel. Az ilyen tárgyalásokon megfigyelhető, hogy az eljáró bíró többször rendel el szünetet, mintegy lélegzetvételnélküli időhöz jutva, legalább arra a kis időre még a

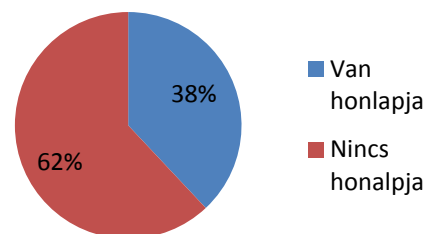
²⁷ AB 58/1995. (IX. 15.) számú határozata

hallgatóság kivonul a tárgyalóteremből, ugyanakkor ő maga, és a tanács tagjai nem élve a szünet lehetőségével tovább folytatják a szakmai értekezéseket az adott ügyről. Az is tény, hogy maga a vádlott a tanúk és a sértett sem tud érdemi vallomást tenni az esetek döntő többségében a bíróság előtti megjelenési kényszer amúgy is feszült hangulatot idéz elő, ami még hatványozottabban jelentkezik a sajtó és a nyilvánosság részvételével.

Az Eötvös Károly Intézet munkatársai 2010-ben végeztek kutatást bírósági tárgyalások nyilvánosságának érvényesüléséről. A kutatók szerint a vizsgált bíróságok a nyilvánosság biztosítása, valamint a tárgyalási jegyzékek minél szélesebb körben történő megismerhetősége érdekében még saját honlappal sem rendelkeztek.

1.ábra: Elérhető-e a tárgyalás jegyzék az interneten?²⁸

2.ábra: Van-e a bíróságoknak honlapjuk?²⁹

A kutatást végzők egyértelműen megállapították: „A honlapok többségéről semmilyen információt nem lehet szerezni a tárgyalásokról, és azoknak a bíróságoknak is a többsége, amelyek közzétesznek a tárgyalásokról adatokat, aligha megfelelően tájékoztat. Ilyen körülmények között Magyarországon a tárgyalási nyilvánosság csak korlátozottan érvényesülhet.”³⁰ A kutatás eredményeként a megkérdezett bírák többsége a nyilvánosság részvételét inkább negatív hatásként értékelte a tárgyalásokra. Véleményük szerint átfogó egységes törvényi szabályozást igényelne a sajtó és nyilvánosság jelenléte, valamint szükség lenne egy egységes, bíróságokra kötelező tájékoztatási rendszer kiépítése is.

Nézetem szerint a tárgyalás nyilvánosságának elve épp annyira hasznos, mint káros. Az esetek döntő többségében a bírák a nyilvánosság jelenlétét, szükséges rossznak tartják, sőt a sajtó jelenléte és a kamerák kereszttüze kifejezetten zavaró tényezőként hat. Ugyanakkor fontos szerephez jut ilyen esetekben az eljáró bíró

²⁸Az Eötvös Károly Intézet Munkatársainak Kutatása 2010:

http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/a_targyalasok_nyilvanossaga.pdf, 16. oldal

²⁹Ld. Uo. 16. oldal

³⁰Ld.Uo. 17. oldal

rendfenntartási és tárgyalásvezetési képessége, ami a bírák számára plusz teherként jelentkezik. A bíró számára egy ilyen tárgyalásra való felkészülés még több időt igényel, hiszen feladatai hatványozódnak, így fennáll annak a veszélye, hogy a hangsúly az ügyről, a rendfenntartásra terelődik át. Véleményem szerint a sokak és a fentebb említett kutatást végző csoport által megoldásnak tartott zártláncú kamerarendszer, korántsem tenne eleget a nyilvánosság követelményrendszerének, mivel a nyilvánosság lényege pont a hús vér emberek által élőben, akár kamerákkal vagy anélkül történő társadalmi kontrollrendszere. Egy ilyen technikai újítás amellett, hogy rendkívül nagy költségekkel járna, magában hordozná a technika meghibásodásának lehetőségét is, valamint véleményem szerint az is kérdésessé válna, ezeket a felvételeket a későbbiek folyamán kik és milyen céllal használhatnák fel. Egy ilyen rendszer kiépítése rendkívül kidolgozott törvényi szabályozást igényelne az esetleges visszaélések elkerülése végett, a rendszer hatékonyságáról és működőképességéről a gyakorlatban pedig csak évekkel később tudnánk átfogó véleményt alkotni.

III.2.5. Az anyanyelv használatának elve:

„Az anyanyelv használata minden állampolgárt megillető jog, mely a jogegyenlőségre vezethető vissza.”³¹ Fleck Zoltán egyik tanulmányában kifejti: „A bírósági eljárás nyelve a magyar. A bíróság előtti egyenlőség és a bárminemű megkülönböztetés tilalmának alkotmányos elvéből azonban az következik, hogy a bírósági eljárások során a magyar nyelv nem tudása miatt senkit sem érhet hátrány.”³²

Az elv lényege, hogy bírósági eljárásban mindenkinek joga van a saját anyanyelvét használni. Senkitől sem várható el, hogy a magyar bíróság előtti eljárásban a magyar nyelvet használja, ugyanis ez alapvető emberi jogokba ütközne. Ezt az elvet az eljárásjogi törvények is nevesítik:

Az a polgári perrendtartásról szóló *1952. évi III. törvény 6. § (1) bekezdése* szerint: „A bírósági eljárás nyelve a magyar. A magyar nyelv nem tudása miatt senkit hátrány nem érhet. (2) A bírósági eljárásban - nemzetközi egyezményben meghatározott körben - mindenki jogosult anyanyelvét, regionális vagy nemzetiségi nyelvét használni. (3) A

³¹ <http://www.kormany.hu/>

³² <http://www.ajaj.hu/downloads/fleck-igazsagszolg-reform.doc>

bíróság köteles tolmácsot alkalmazni, ha az az (1)-(2) bekezdésben foglalt elvek érvényesülése érdekében szükséges.”

A büntetőeljárásról szóló *1998. évi XIX. törvény 9. §-a (1) bekezdése* szerint: „A büntetőeljárás nyelve a magyar. A magyar nyelv nem tudása miatt senkit sem érhet hátrány. (2) A büntetőeljárásban mind szóban, mind írásban mindenki az anyanyelvét, törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződés alapján, az abban meghatározott körben regionális vagy nemzetiségi nyelvét vagy - ha a magyar nyelvet nem ismeri - az általa ismertként megjelölt más nyelvet használhatja. (3) Annak a határozatnak és más hivatalos iratnak a lefordításáról, amelyet e törvény szerint kézbesíteni kell, az a bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság gondoskodik, amelyik a határozatot meghozta, illetőleg a hivatalos iratot kibocsátotta. (4) Ha törvény eltérően nem rendelkezik, a kézbesítendő iratot nem kell lefordítani, ha erről az érintett kifejezetten lemond.”

Láthatjuk, hogy az anyanyelv használatának elve nemcsak lehetőség és jogosultság, hanem ennek biztosítása az igazságszolgáltatás részéről garanciális szabályként jelenik meg, mintegy kötelezettséget róva az eljáró bíróságra, és hatóságra. Ezáltal megvalósul a jogegyenlőség követelménye, és elkerülhetővé válik bárminemű diszkrimináció a magyar nyelv nem tudása miatt.

III.2.6. Az ártatlanság vélelmének elve:

Az ártatlanság vélelmét az *Alaptörvény XXVIII.* cikke nevesíti miszerint: (2) „Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.”, valamint megtalálható a Büntetőeljárásról szóló *1998. évi XIX. törvény* rendelkezései között is: 7.§ „Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg.” Az Alkotmánybíróság AB 11/1992. (III. 5.) számú határozatában kifejtette: „az ártatlanság vélelmét már nem lehet más alkotmányos jog miatt korlátozni.”³³

Láthatjuk, hogy ezen elv feltétlen érvényesülését misem igazolja jobban, hogy mind az Alaptörvény mind a Be., valamint az Alkotmánybíróság határozata is deklarálja, ezáltal pedig mintegy beemelik az alapelvek sorába. Az alapelv a

³³ AB 11/1992. (III. 5.) számú határozata

tisztességes eljárás egyik fő követelménye, a demokratikus jogállam nélkülözhetetlen kritériumrendszere.

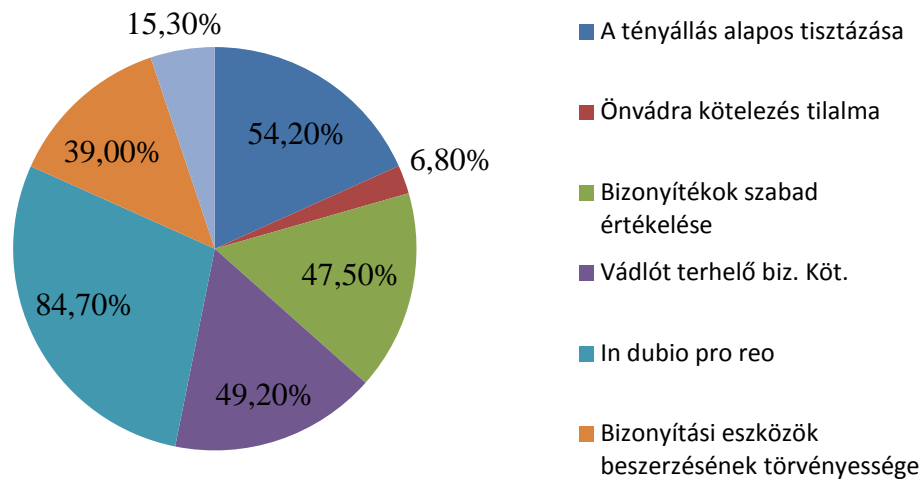
Az ártatlanság véelme ugyanakkor nemcsak önálló alapelv, hanem gyűjtőfogalom is, amely magába foglalja, hogy a bizonyítási teher a vádlót terheli, az in dubio pro reo elvét, valamint a hallgatáshoz való jogot. Ezáltal az eljárás minden szakaszában érvényesül, a nyomozati szakaszon át a bizonyítékok mérlegelésig, valamint a határozathozatal során is. Ugyanakkor a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem lehet a terhelt terhére értékelni. Az in dubio pro reo értelmében kétség estén a vádlott javára kell dönten. Viszont felmerülhet a kérdés, hogy létezik-e egyáltalán 100%-ig, tökéletesen bizonyított tény, amellyel kapcsolatban nem merülhet fel kétség. A büntetőeljárás egész folyamata során kezdve a nyomozati szakasztól egészen a tárgyalóteremben a bíró előtt lefolytatott eljárásra gondolunk, mindenhol emberi tényezők sokaságával találjuk magunkat szembe. Előfordulhat ugyanis, hogy a tanúk a megtörtént dolgokra már egyáltalán nem, vagy nem teljesen úgy emlékeznek, ahogy az a múltban valójában megtörtént, emiatt ellentmondásos vallomások sorozatával találjuk magunkat szembe. A büntetőeljárások elhúzódása miatt, ugyanakkor el sem várható, hogy a tanúk pontosan felidézzenek, egy hónappal az estek többségében pedig évekkel azelőtt megtörtént eseménysort. Ilyenkor a hangsúly a bíróra helyeződik át hiszen neki kell, a bizonyítékokat egyenként és összességében értékelnie, a saját meggyőződése szerint.

Az ártatlanság véelmét nemzetközi szerződések is rögzítik, mint például a Bill of Rights, és az Emberi Jogok Európai Egyezménye. Az Emberi Jogok Európai Egyezményét (EEJE) 1950. november 4-én írták alá Rómában. Az Egyezmény szövegét az 57/1992. (X. 15.) OGY határozattal vezették be a magyar jogrendszerbe. A Konvenció 6. cikkének 2. pontja szerint: „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.” „Ahogy az Európai Emberi Jogi Bíróság több döntésében is kifejtette, ennek az elvnek a gyakorlati érvényesülése azt is megköveteli, hogy a hatóságok mindaddig ne tegyenek a bűnösségre utaló kijelentéseket, amíg a végső bírói döntés az ügyben meg nem születik.”³⁴

Bencze Mátyás és kutatócsoportja valamint az EKINT munkatársai átfogó kutatást végeztek az ártatlanság véelmének kérdésköre kapcsán, mely során bírák és ügyészek

³⁴ http://www.obh.hu/allam/1999/3_3.htm

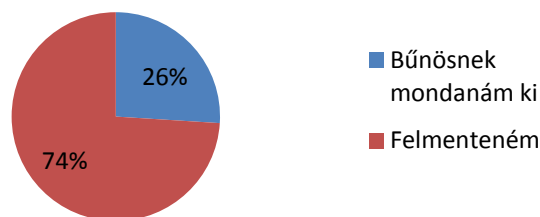
véleményét vizsgálták az elv érvényesülésével kapcsolatban. Az első kérdéskör arra irányult, hogy mit tartanak a bizonyítási eljárás három legfontosabb elvének?

3. ábra A bizonyítás eljárás 3 legfontosabb alapelve³⁵

A válaszok megoszlásából láthatjuk, hogy a bírák közel 85%-a az in dubio pro reo elve érvényesülését tartotta legfontosabbnak, második helyen a tényállás alapos tisztázása, még harmadik helyen a vádlót terhelő bizonyítási kötelezettséget jelölték meg, ugyanakkor a bizonyítékok közvetlen vizsgálata majdnem utolsó helyen végzett. A kutatócsoport által végzett kérdéssorozatok között volt olyan, amikor közvetlenül az in dubio pro elvének érvényesülését vizsgálták, melynek során átírták egy BH-t (1987.391.) de az „egy tanú nem tanú” elvének kérdéskörét nyitva hagyták. A bírák több mint 25%-a egyetlen vallomás alapján elítélne valakit.³⁶

Egy tanú nem tanú?

4.ábra: Egy tanú nem tanú kérdésre adott válaszok %-os megoszlása³⁷

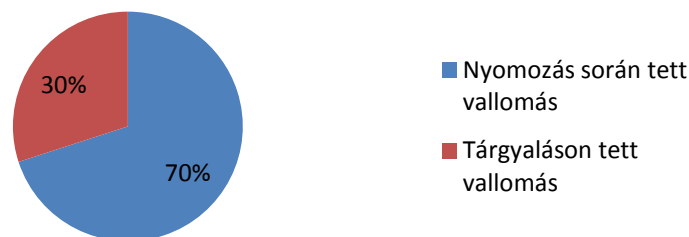
³⁵Bencze Mátyás és kutatócsoportja valamint ez EKINT munkatársainak közösen végzett tanulmánya: http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogbolcseleti/publikcik/artatlansag_veleme_a_gyakorlatban.pdf

³⁶ Ld. Uo. 84. oldal

³⁷ Ld. Uo. 84. oldal

A másik kérdéskörből ugyancsak érdekes következtetéseket vonhatunk le. „A fiktív esetben ágyazott kérdés az volt, hogy a nyomozás során tett, de a tárgyaláson visszavont beismerő vallomást akkor is figyelembe vennék-e a tényállás megállapításakor, ha más, a beismerést megerősítő bizonyíték nem állna rendelkezésre. A megkérdezett bírák majdnem 70%-a válaszolta azt, hogy a nyomozás során tett vallomást venné figyelembe.”³⁸

Nyomozati vs. Tárgyalási vallomás

5. ábra Nyomozati és tárgyalási vallomás %-os megoszlása³⁹

Véleményem szerint, ahogy a kutatás eredményei is mutatják az ártatlanság vélelmének érvényesülése nagyban függ az ügy bírói megítélésétől. Bár a bírák által adott válaszokból kitűnik az in dubio pro reo elvének fontossága, viszont a konkrét eljárásban már kevésbé érvényesül ezen elv alkalmazása. Számtalan esettel találkozhatunk, amikor a bírók számára rendelkezésre álló bizonyítékok és vallomások meglehetősen ellentmondásosak, az eset jogi megítélése kétséges, ezért a bíró csupán saját érzékeire hagyatkozva dönti el az ügyet, mely a végeredmény szempontjából nem biztos, hogy a vádlott javára fog eldőlni, az estek döntő többségében marasztaló ítélet születik. Láthatjuk, hogy a kétséget kizáróan nem bizonyított tény esetköre meglehetősen ingatag lábakon áll. Ugyanakkor kérdéses az is, hogy mi minősül kétséget kizáróan bizonyított ténynek, ami az eljárás későbbi szakaszában esetleg mégis megdől, valamint egy tény 80%-ban való bizonyítottsága miatt fordul át a bizonyítékok mérlegelése során kétséget kizárólag bizonyítottá? A kutatás eredményei pedig arra is rávilágítottak, hogy a bírák a nyomozás eredményét, annak során keletkezett bizonyítékokat tartják elsődlegesen szem előtt, ezáltal úgymond a kész nyomozati

³⁸ Ld. Uo. 85. oldal

³⁹ Ld. Uo. 85. oldal

eljárás anyagát alkalmazzák a bíróság előtti eljárásban. Ugyanakkor nézetem szerint ez a megoldás munkatakarékossági szempontból elfogadható, de a nyomozati eljárási anyagok merev alkalmazása során a bíróságnak egy szelektáló funkciót is be kellene tölteni, mintegy független kontroll eljárást lefolytatva, ezáltal a bíróság előtti bizonyítás válna elődlegessé, még a nyomozati eljárás másodlagos szerepkörhöz jutna, ezzel is biztosítva az alapelvek maradéktalan érvényesülését.

III.2.7. A védelem joga:

„A védelemhez való jog azt jelenti, hogy bárkinek, aki bíróság előtt jelenik meg, és különösen büntető perekben az érintetteknek joguk van jogi képviselőre, megfelelő szakmai védelemre.”⁴⁰ Az *Alaptörvény XXVIII.* cikke szerint: (3) „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.”

Az büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) átfogóan nevesíti a védelem jogát, hiszen az eljárás egyik garanciális, mindenkit megillető alapelve: 5. § (1) „A terheltet megilleti a védelem joga. (3) A terhelt személyesen védekezhet, és a védelmét az eljárás bármely szakaszában védő is elláthatja. A bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság biztosítja, hogy az, akivel szemben a büntetőeljárást folytatják, az e törvényben meghatározott módon védekezhessék. (4) A védő eljárása az e törvényben meghatározott esetekben kötelező.”

A törvény szövegéből láthatjuk, hogy a terhelt személyesen is védekezhet, de törvény által meghatározott esetekben a védő igénybevétele kötelező. A kötelező védelem a büntetőeljárásban két helyen jelenik meg: a nyomozati szakaszban valamint a bíróság előtti eljárásban. A nyomozati szakaszban a gyanúsítottat figyelmeztetni kell, hogy joga van védőt választani vagy védő kirendelését kérheti. Ha a gyanúsított három napon belül nem hatalmaz meg védőt a nyomozó hatóság illetve az ügyész gondoskodik annak kirendeléséről. Abban az esetben, ha a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, a nyomozó hatóság illetve az ügyész nyomban kirendeli a védőt.⁴¹

⁴⁰ http://www.obh.hu/allam/1999/3_3.htm

⁴¹ 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) 179. §

Nyomozati szakaszban a védő részvétele kötelező: **a)** a bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel, **b)** a terheltet fogva tartják, **c)** a terhelt hallássérült, siketvak, vak, beszédképtelen vagy - a beszámítási képességére tekintet nélkül - kóros elmeállapotú, **d)** a terhelt a magyar nyelvet, illetőleg az eljárás nyelvét nem ismeri, **e)** a terhelt egyéb okból nem képes személyesen védekezni⁴², **f)** fiatalkorú⁴³, **g)** a terhelt védő kirendelését kéri, mert a jövedelmi viszonyai miatt nem tud a védelméről gondoskodni.⁴⁴

A nyomozási cselekményen a védő jelen lehet, de jelen léte nem feltétele az eljárás lefolytatásának. A nyomozó hatóság akkor is kihallgatja a terheltet, ha a védő nincs jelen. „Ha a gyanúsított a kihallgatása előtt arra hivatkozik, hogy előzetesen védőt hatalmazott meg, és

kihallgatásáról a védő értesítését kéri, a nyomozó szerv – telefaxon vagy elektronikus úton, ha ez nem lehetséges, telefonon – értesíti a védőt. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy a védőnek valóban lehetősége van arra, hogy jelen legyen az első kihallgatáson, mivel a nyomozó hatóságot semmi nem kötelezi arra, hogy megvárja, míg a védő megjelenik. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a kirendelt védők többsége nem jelenik meg a terhelt első kihallgatásán, és ritkán jelennek meg a további eljárási cselekményeken is. Az Országos Rendőrfőkapitányság Bűnügyi Osztálya által végzett, a rendőrség 23 területi nyomozó hatóságát érintő, 2006 júniusa és júliusa közötti célzott adatgyűjtésen alapuló kutatás (a továbbiakban: ORFK kutatás) azt mutatta, hogy a 23 vizsgált területi hatóság közül 14 esetében az első kihallgatások kevesebb, mint ötven százalékán volt jelen a kirendelt védő. Az egyik megyében az első kihallgatásoknak csupán 4,54%-a zajlott a kirendelt védő jelenlétében, az átlag 34,9% volt, ami azt jelenti, hogy a rászoruló terheltek majdnem kétharmada professzionális jogi segítség nélkül maradt az első kihallgatásán”⁴⁵

A bíróság előtti eljárásban a védő részvétele kötelező, a fentebb felsorolt eseteken kívül még: **a)** ha a törvény másképp nem rendelkezik, a törvényszék mint elsőfokú bíróság előtt, **b)** a Be. 46. §-ában szabályozott esetekben, **c)** amennyiben a szabályszerűen megidézett vádlott bejelentette, hogy a tárgyaláson nem kíván részt

⁴² Be. 46. §

⁴³ Be. 450. §

⁴⁴ Be. 48. § (2)

⁴⁵ Iván Júlia, Kádár András Kristóf, Moldova Zsófia, Novoszádek Nóra, Tóth Balázs: A hatékony védelemhez való jog és a joghoz való hozzájutás az Európai Unióban: <http://www.bpugyvedikamara.hu/files/41/41019.pdf>, 6. oldal

venni, *d*) ha pótmagánvádló lép fel, *c*) ha az ügyész a tárgyaláson részt vesz, és a vádlott védőt nem hatalmazott meg, a tanács elnöke szükség esetén védő kirendeléséről gondoskodik, ha a vádlott kéri, védőt kell kirendelni.⁴⁶ Az alábbi felsoroláson kívül kötelező a védő jelenléte bíróság elé állítás során⁴⁷, távollévő terhelttel szembeni eljárás lefolytatása során⁴⁸, kiemelt jelentőségű ügyekben⁴⁹.

Véleményem szerint a nyomozó hatóságok célja a nyomozás mihamarabbi befejezése, melynek során nem érdekeltek abban, hogy a védő jelen legyen az egyes nyomozati szakaszokban. A terheltet bár tájékoztatják jogairól, de ezen jogokkal egy szakértelemmel nem rendelkező ember, szakszerű jogi segítség és védelem nélkül nem tud mit kezdeni, ezáltal pedig kiszolgáltatott helyzetbe kerül a nyomozó hatóságokkal szemben. Az esetek többségében egy amúgy is feszült helyzetben lévő terhelt, akivel közlik, hogy gyanúsítottként hallgatják meg, nem tudja megfelelően érvényesíteni jogait, hibát hibára halmozva saját maga ellen cselekszik, a nyomozó hatóságok javára dolgozva. Nézetem szerint egy tapasztalattal rendelkező, úgymond nem „elsősétes” terhelt sokkal kedvezőbb helyzetbe találhatja magát, hiszen egyrésztől nagy valószínűséggel ugyanazon ügyvéd fogja védeni, másrésztől az egyes eljárási szakaszokban rutinosan cselekszik. Ugyanakkor az is előfordul, hogy a nyomozó hatóság mindig bizonyos meghatározott védőket rendel ki, hiszen nem érdekük egy szakmailag kiemelkedő rutinos védő kirendelése, ezzel ugyanis saját munkájukat hátráltatnák. Véleményem szerint a kirendelt védők kevésbé hatékonyan látják el feladataikat, legtöbbször kényszeresen, csak a minimumot nyújtják az ügy érdekében, ezért akik számára hatóság rendel ki védőt hátrányosabb helyzetbe kerülnek. Ugyanakkor elkerülhető lenne a nyomozó hatóság általi ugyanazon védők kirendelése, ha a kirendelhető védők közül egy számítógépes program sorsolással döntene, elkerülhetővé válnának az esteleges összefonódások a kirendelt védők és a hatóság között. A bíróság előtti eljárás során, ha a védő nincs jelen tárgyalás nem tartható a fentebb említett esetekben. Ilyen esetben a bírónak a helyszínen kell kirendelni egy védőt, hogy érdemi tárgyalás legyen tartható. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy a helyettesítő ügyvéd, aki igazából az ügyet sem ismeri el tudja-e látni szakszerűen a védelmet? Másik esetkör, amikor a tapasztalattal rendelkező ügyvéd nem jelenik meg a tárgyaláson, mert az általa ellátott ügyek száma nem teszi lehetővé, hogy egyszerre két

⁴⁶ Be. 242. §

⁴⁷ Be. 518. §

⁴⁸ Be. 527. §

⁴⁹ Be. 554/D. §

vagy több tárgyaláson is részt vegyen, ezért ügyvédjelöltek helyettesítik, akik szintén nem rendelkeznek az ügy ellátásához szükséges tudással. Véleményem szerint bár a bíróság ilyen esetekben hagy elegendő időt az iratok áttanulmányozására, a szakszerű védelem ellátása lehetetlen, ezáltal a terheltek hátrányos helyzetbe kerülnek, ráadásul az ügyvédjelöltek tárgyaláson tanúsított magatartása passzív, jelenlétükkel csak a formalitásoknak és a jogszabályoknak tesznek eleget, a védelem pedig a valóságban ellátatlan marad. Láthatjuk, hogy a védelemhez való jog az egész eljárást végigkísérő szabály, ugyanakkor érvényesülése és gyakorlati megvalósulása a valóságban számtalan problémát hordoz magában.

III.2.8. A jogorvoslati jogosultság elve:

Az Alaptörvény XXVIII. cikkének (7) bekezdése szerint: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.”

A jogorvoslati jogosultság mindenkit megillető jog, államigazgatási vagy más hatósági döntés ellen alanyi jogként gyakorolható. A jogorvoslatoknak két formája ismert: a rendes és rendkívüli jogorvoslatok. Rendes jogorvoslat a fellebbezés, ami a még jogerőre nem emelkedett bírósági határozattal szemben nyújtható be. Az elsőfokú fellebbevitelből adódóan, a másodfokú bíróságok már végleges határozatot hoznak, tehát ugyanazon ügyben többé már nem lehet bírósághoz fordulni. A jogerő beálltával csak rendkívüli jogorvoslattal lehet élni, amelynek alapvető két formája: a perújítás (ha olyan, még el nem bírált bizonyítékok merülnek fel, melyek kedvezőbb döntést eredményezhetnek) és a felülvizsgálat (a Kúriánál kezdeményezhető; a bíróságok által az alapügyben elkövetett anyagi- vagy eljárásjogi jogszabálysértés esetén a jogerős ítélet felülvizsgálható).

A jogerő azt jelenti, hogy az eljáró bíróság kötve van az ítéletéhez, ami a határozat megváltoztathatatlanságát és végrehajthatóságát is jelenti egyben. A Pp. a jogerő kérdését ekként szabályozza: 227. § (1): „Amennyiben a törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a saját határozatához abban a perben, amelyben azt hozta, kötve van, mégpedig a határozat kihirdetésétől kezdve, ha pedig a határozat kihirdetve nem volt, annak közlésétől kezdve.” A Be. 346. §-a szerint: „Az elsőfokú bíróság ítélete elleni fellebbezés az ítélet bármely rendelkezése vagy kizárólag az indokolás ellen is

irányulhat. A fellebbezés az ítélet jogerőre emelkedését abban a részben függeszti fel, amelyet a másodfokú bíróság a fellebbezés folytán felülbírál.” Láthatjuk, hogy a határozat a kihirdetéssel nyomban jogerőssé válik, de vannak esetek, amikor a határozat csak akkor emelkedik jogerőre, ha pl. a felek a fellebbezés lehetőségével nem éltek, a fellebbezési jogukról lemondtak, a fellebbezésre nyitva álló határidő letelt, vagy a fellebbezést a bíróság elutasította. A bíróság feladata tájékoztatni a feleket arról, hogy élhetnek-e a fellebbezés jogával, és ha igen mennyi idő áll rendelkezésükre. A fellebbezésnek az ítélet végrehajthatósága szempontjából halasztó hatálya van.

Perújításnak akkor van helye a Be. 408. §-a szerint: **a)** olyan új tény illetve bizonyíték merül fel, melynek alapján a terheltet fel kell menteni, enyhébb büntetést kell kiszabni, **b)** terhelt bűnösségét meg kell állapítani, **c)** több jogerős ítéletet hoztak a terhelttel szemben, **c)** nem a valódi nevén ítélték el, **d)** hamis vagy hamisított bizonyítékot használtak fel, **e)** alapügyben eljáró bíróság, ügyészség megszegte kötelességét, **f)** terhelt távollétében tartottak tárgyalást, **g)** köztársasági elnök a terhelttel szemben kegyelmet gyakorolt. A Pp. 260. §-a szerinti perújítási okok: **a)** ha a fél olyan tényre vagy bizonyítékra hivatkozik, amelyet a bíróság a perben nem bíralt el, feltéve, hogy rá kedvezőbb határozatot eredményezett volna, **b)** a fél az ítélet hozatalában részt vett bírónak, ellenfélnek vagy másnak a bűncselekménye miatt lett pervesztes, **c)** ugyanarra a jogra nézve már ítéletet hoztak, **d)** a keresetlevelet vagy iratot a hirdetményi kézbesítés szabályainak megsértésével hirdetmény útján kézbesítették.

Felülvizsgálatnak a bíróság jogerős határozata ellen van helye. A Be. 416. §-a szerint: **a)** a büntető anyagi jog szabályainak megsértése miatt került sor a terhelt felmentésére illetve bűnösségének megállapítására, **b)** a büntetőjog szabályainak megsértése miatt törvénysértő büntetést szabtak ki, **c)** eljárási szabálysértés során, **d)** súlyosítási tilalom megsértése esetén, **e)** Alkotmánybíróság a jogerős határozat felülvizsgálatát rendelte el, **f)** a büntetés kiszabása olyan büntetőjogszabály alkalmazásával történt melynek alaptörvény ellenességét Alkotmánybíróság megállapította, **g)** emberi jogi szerv megállapította, hogy valamilyen nemzetközi emberi jogi egyezménybe ütközően hoztak határozatot. A Pp. 270. §-a szerint felülvizsgálatnak akkor van helye: **a)** jogszabálysértésre hivatkozással kérheti a fél, a beavatkozó, valamint akire a határozat rendelkezést tartalmaz, **b)** a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasító valamint az eljárást és a pert megszüntető jogerős végzés ellen.

Jogorvoslati során, másodfokon a törvényszékek bírálják el a járásbíróságok, valamint közigazgatási- és munkaügyi bíróságok határozatai ellen bejelentett

fellebbezéseket. Az ítéletábrák elbírálják a járásbíróágok és törvényszékek határozatai elleni jogorvoslatokat. A Kúria elbírálja a törvényszékek és ítéletábrák határozatai elleni jogorvoslatokat valamint a felülvizsgálati kérelmet.⁵⁰

Láthatjuk, hogy jogorvoslati jogosultság elve nélkül az eljárásjogi és anyagi jogi szabálysértések nem lennének orvosolhatóak, valamint az esteleges tévedések visszafordíthatatlanná válnának. A másod- illetve harmadfokú eljárás szerepe nemcsak az alapvető jogok szempontjából fontos, hanem azért is, mert egyfajta hierarchikus kontrollmechanizmus érvényesül ezáltal a bíróságok között.

III.2.9. A tisztességes eljárás elve:

A tisztességes eljárás elvét az 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló törvény fogalmazza meg. A törvény 6. cikke – a Tisztességes tárgyaláshoz való jog - szerint: „Mindenkinek joga van arra, hogy ésszerű időn belül ügyét, a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.”

A tisztességes eljárás elvét az *Alaptörvény XXVIII. cikke* is nevesíti: (1) „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”

A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény szerint: 36. § (4) „A bíró az eljárása során köteles az ügyféllel szemben tisztességes és pártatlan magatartást tanúsítani.”

A tisztességes eljárás elve magába foglalja az alapvető emberi jogok tiszteletben tartását, mely egyben kötelezettséget is ró az eljáró bíróra. Az Alkotmánybíróság egyik határozatában kimondta: „A tisztességes eljárás („fair trial”) követelménye nem

⁵⁰ Bszi. (2011. évi CLXI. törvény) 21.§, 22.§, 23.§, 24.§

egyszerűen egy a bíróságnak és az eljárásnak itt megkövetelt tulajdonságai közül (ti. mint „igazságos tárgyalás”), hanem az idézett alkotmányi rendelkezésben foglalt követelményeken túl - különösen a büntetőjogra és eljárásra vonatkozóan - az 57. § többi garanciájának teljességét is átfogja. Sőt, az Egyezségokmányoknak és az Emberi Jogok Európai Egyezményének - az Alkotmány 57. §-a tartalmához és szerkezetéhez mintát adó - eljárási garanciákat tartalmazó cikkei általában elfogadott értelmezése szerint a fair trial olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás „méltánytalan” vagy „igazságtalan”, avagy „nem tisztességes”.⁵¹

Ezen határozat alapján az Alkotmánybíróság egy másik határozatában arra a következtetésre jutott, hogy a tisztességes eljárásnak alapvető követelménye, hogy a vádlói és igazságszolgáltatási funkció elkülönüljön egymástól. A közvádlói és a bírói szerep összemosása, a bíróságnak a vád oldalán történő beavatkozása az eljárásba, a szabályozás lényegéből fakadóan alkalmas lehet arra, hogy kételyeket ébresszen a bíróság pártatlansága tekintetében.⁵² „A közvádlói és a bírói szerep összemosása, a bíróságnak a vád oldalán történő beavatkozása az eljárásba, a szabályozás lényegéből fakadóan alkalmas lehet arra, hogy kételyeket ébresszen a bíróság pártatlansága tekintetében. Ez pedig azon alapvető és az Alkotmánybíróság által is leszögeezett elv ellen hat „hogy a bírónak nem csak pártatlannak kell lennie, hanem pártatlannak is kell látszania”.⁵³

Láthatjuk, hogy a tisztességes eljárás egy gyűjtőfogalom, melynek részét képezi a pártatlanság, az ésszerű határidő, valamint az igazságosság elve. Vizsgáljuk meg ezen elveket kicsit közelebbről.

A pártatlanság:

Ezen elv eredendően a bírói magatartást illetően felállított követelmény, miszerint a bírónak minden egyes ügy kapcsán előítélet és részrehajlás nélkül kell meghoznia a döntését. Ugyanakkor a bírák a tárgyalás előtt áttanulmányozzák az ügy iratait, ezáltal óhatatlanul is kialakul bennük egy összkép és vélemény az ügyről, valamint

⁵¹ AB 6/1998. (III. 11.) számú határozata

⁵² AB 14/2002. (III. 20.) számú határozata

⁵³ http://jog.unideb.hu/tanszekek/be/tse/tse_beazejebgyakorlataban_biroi_fugg_es_partatlansag-08-09-2.pdf

körvonalazódik bennük a döntés, ami megkérdőjelezheti a pártatlanság érvényesülését. A tárgyalás során a hangsúly a védelemre helyeződik át, a bíró ugyanis ismeri az ügyész és a nyomozó hatóságok álláspontját, ezáltal a védelemre kettős feladat hárul: egyrészt előterjeszteni saját bizonyítékait, másrészt megváltoztatni a bíró álláspontját az ügy javára. Láthatjuk, hogy a vád és védelem egyenlősége elkülönül egymástól, hiszen az ügyész valamint a nyomozó hatóság sokkal nagyobb szerepet kap a bizonyítás során, fennáll tehát annak a veszélye, hogy a vád meggyengíti a védelmet, ezáltal kedvezőtlenebb pozícióba sodorva azt.

Láthatjuk, hogy a pártatlanság követelménye számtalan problémát vet fel a gyakorlatban, ugyanakkor a jogszabályok megpróbálják a lehető legteljesebben szabályozni ezen elv maradéktalan érvényesülését:

a) Összeférhetlenségi okok:

Ezen okok fennállása esetén a bíró nem járhat el bizonyos ügyekben. összeférhetlenségi okok közt említhetők társadalmi és gazdasági indokok is. A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló *2011. évi CLXII. törvény* (továbbiakban Bjj.) szerint:

39. § (1) „A bírák nem lehetnek tagjai pártnak, és politikai tevékenységet nem folytathatnak. (2) A bíró nem lehet országgyűlési, európai parlamenti vagy önkormányzati képviselő, polgármester, vagy a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló törvény hatálya alá tartozó állami vezető.”

40. § (1): „A bíró a tisztsége ellátásán kívül csak tudományos és oktatói, edzői, versenybírói, játékvezetői, művészi, szerzői jogi védelemben részesülő, továbbá lektori és szerkesztői, valamint műszaki alkotó munkát végezhet kereső tevékenységként, de ezzel nem veszélyeztetheti függetlenségét és pártatlanságát, illetve nem keltheti ennek látszatát, valamint nem akadályozhatja hivatali kötelezettségei teljesítését. (2) A bíró nem lehet gazdasági társaság, kooperációs társaság, szövetkezet vezető tisztségviselője vagy személyes közreműködésre kötelezett tagja, gazdasági társaság, kooperációs társaság, szövetkezet felügyelő bizottságának tagja, továbbá gazdasági társaság, kooperációs társaság korlátlanul felelős tagja, valamint egyéni cég tagja.”

41. §: „A bíróság elnökének, elnökhelyettesének, valamint kollégiumvezetőjének és helyettesének, csoportvezetőjének és helyettesének a hozzátartozója ugyanazon bíróságon, kollégiumban vagy csoportban bíróként nem működhet.”

42. § (1): „A bíró köteles haladéktalanul bejelenteni, ha vele szemben összeférhetlenségi ok merül fel. (2) Az érintett bírák legkésőbb az összeférhetlenségi ok keletkezésétől számított 30 napon belül kötelesek közös megállapodással kezdeményezni az összeférhetlenségi ok megszüntetését, ennek elmaradása esetén a 41. §-ban meghatározott bírósági vezetőt a kinevező 30 napon belül vezetői tisztségéből felmenti. (3) A 41. §-ban szabályozott összeférhetlenségi esetben felmentést az OBH elnöke adhat.”

b) *Együttalkalmazási tilalmak:* a vezetők hozzátartozóinak bíróként történő alkalmazását zárják ki az általuk vezetett bíróságon. Ld. Bjj. 41. §.

c) *Bíró kizárása:* az ügyek meghatározott csoportjára nézve kizárhatják a bírókat, ha az sértené vagy veszélyeztetné a pártatlanság követelményét.

Az ésszerű határidő elve:

Bjj. 35. § (2): „A bíróra kiosztható ügyek számát úgy kell meghatározni, hogy az lehetővé tegye az eljárási és ügyviteli szabályok megtartását és a bírák arányos munkaterhét.”

37. § (3): „A bíró a rábízott ügyet annak munkaigényessége és az eljárás sajátosságai által meghatározott ésszerű határidőn belül köteles elbírálni.”

További szabályozás található még a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben: 2. § (1) „A bíróságnak az a feladata, hogy - összhangban az 1. §-ban foglaltakkal - a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse. (2) A per befejezésének ésszerű időtartama a jogvita tárgyát és természetét, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeit is figyelembe véve határozható meg. Nem

hivatkozhat a per ésszerű időn belül történő befejezésének követelményére az a fél, aki magatartásával, illetve mulasztásával a per elhúzódásához maga is hozzájárult.”

Véleményem szerint az ésszerű határidő követelménye mind a bíróság mind a terhelt/felek érdeke, az idő múlásával ugyanis a bizonyítékok a tanúvallomások egyre homályosabbá válnak, a bizonyítás és a tényállás maradéktalan felderítése egyre nehezebbé válik, mely megnehezíti az igazságos döntés meghozatalát, másrésztől egy-egy elhúzódó ügy kapcsán jelentős ügyhátralék halmozódik fel, valamint az ügyek torlódása megnehezíti a szakszerű eljárást.

Az igazságosság elve:

Ennek az elvnek a bíró azzal tesz eleget, ha az igazi tényállás felderítésével és annak megfelelően, jogszerű döntést hoz.

A tisztességes eljárás elvét sérti a mérlegelési jogkör alkotmányosértő túllépése, a jogszabályok méltánytalan alkalmazása, a hatalommal való visszaélés, önkényesség, az elkerülhető késedelem, a hátrányos megkülönböztetés, az ügyfél nem megfelelő felvilágosítása, az udvariasság elemi szabályainak megsértése.⁵⁴

IV. A BÍRÓI FÜGGETLENSÉG ELVE

Az igazságszolgáltatás alapelveinek részletezése után, dolgozatom központi témája a bírói függetlenség elve és annak érvényesülése, melyet több aspektusból, részletesen elemezve szeretnék bemutatni.

Az Alaptörvény Bíróságról szóló fejezetének 26.cikkének (1) bekezdése szerint: „A bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak. A bírákat tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani. A bírák nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.”

⁵⁴ http://www.obh.hu/allam/1999/3_2.htm#end

„A bírói függetlenség fogalmát kettős értelemben használjuk. Jelenti egyrészt a bírósági szervezet egészének függetlenségét, másrészt az ítélező bíró függetlenségét. A bírói függetlenség azt hivatott biztosítani, hogy a bírót semmiféle befolyás ne érhesse döntésének meghozatalában. A bírói függetlenség elve olyan nagy jelentőségű, hogy érvényesülése alkotmányos garanciák megfogalmazását kívánja meg.”⁵⁵

„A bírácoknak pártatlannak és függetlennek kell lenniük a tények megállapításában, és a jognak a tényekre való alkalmazásában. A függetlenségnek két oldala is van: a külső és a belső befolyástól való függetlenség. A külső befolyástól való függetlenség alatt azt értjük, hogy a bíróságnak függetlennek kell lennie bármilyen külső szervezettől, beleértve a törvényhozást, a kormányzatot, a politikai pártokat, más jogászai szakmákat, a sajtót, a civil társadalmat, a peres feleket, vagy bármilyen más „bírószágon kívül lévő erőt, amely megsértheti a bíróság vagy a bíró autonómiáját.”⁵⁶

Ezen elv fontosságát mi sem mutatja jobban, hogy három részre tagozódik:

- a) az ítélező bíró függetlensége
- b) a bírósági szervezet függetlensége
- c) a hivatásos bíró függetlensége

Most nézzük meg ezen elveket részletesebben is.

IV.1. Az ítélező bíró függetlensége

Ahogy az Alaptörvény fentebb idézett cikkében láthatjuk: „A bírácok függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak.”

A központi helyet a garanciarendszerben ez az elv kapta, azonban az utóbbi időben kialakult újabb törvényi biztosítékok még jobban biztosítják és szolgálják az ítélező bíró függetlenségét. A bíró kizárólag a törvényeknek van alávetve. Ez azt jelenti, hogy a bírónak kötelessége a jogszabályoknak megfelelően végezni munkáját és ítélezni, felelőssége jogszabályhoz kötött. A kontinentális jogrendszerben mindez annyit tesz, hogy a bíró csak ítélezik, megállapítja az alkalmazandó jogot, jogosultsága a jogalkotásra nem terjed ki. Ez tehát a deklaratív jogalkalmazás jelent. Azonban,

⁵⁵ http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=birosagi_rendszerrol

⁵⁶ Bírói Függetlenség, számonkérhetőség, igazságszolgáltatási reformok című tanulmányt az Országos Igazságszolgáltatási Tanács megbízásából az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet készítette. A tanulmányt Hack Péter, Majtényi László, Szoboszlai Judit írták, többek között Fleck Zoltán, Kovács András, Miklósi Zoltán, Szabó Máté Dániel és a szövegben megjelölt további szakértők javaslatainak felhasználásával: http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/biroi_fuggetlenseg.pdf

minthogy a bíró normákat nem alkothat, „létre kellett hozni azokat az intézményeket, amelyek a bíró által észlelt jogszabályi ellentmondásokat alkotmányszerűen feloldják.”⁵⁷ 1990-ig, ha a bíró jogszabályi ellentmondásokat észlelt, a bíróság csupán szignalizációs joggal élt. 1990 után viszont lehetőség nyílt arra, hogy a jogszabályi ellentéteket az Alkotmánybíróság tárgyalja.

A szocialista jogi kultúra a 60'-as évek közepéig elutasította az alkotmánybíráskodás valamennyi csíráját. A második világháború után az alkotmánybíráskodás a demokratizmus és az emberi jogok védelmezőjeként jelent meg a szocialista jogállamokban. „Az 1936. évi alkotmány a szocialista alkotmányozás során elsőként fogalmazta meg a bírói függetlenség elvét.”⁵⁸ Ez a függetlenség azt jelentette, hogy a bírakat államhatalmi szervek választották. A Magyar Népköztársaságban az országgyűlés már elismerte a bírói függetlenséget, a bíróság szervezetrendszere mintegy horizontális síkon jelent meg az államszervezetben. Az 1949. évi XX. törvény szerint a Legfelsőbb Bíróság elnökét az országgyűlés választotta, ugyanakkor az elnöknek beszámolási kötelezettsége volt az országgyűlés felé. Az alkotmány 1972. évi módosításában a helyi bíróságok a tanácsoktól elkülönült szervezetrendszerben működtek, amely megteremtette a függetlenség kezdetleges alapjait, ugyanakkor általános felügyeletet az igazságügyi miniszter látta el a bíróságok felett. Az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 38.§ (1) szerint „A bíró - a bírósági eljárás felfüggesztése mellett - az Alkotmánybíróság eljárását kezdeményezi, ha az előtte folyamatban levő ügy elbírálása során olyan jogszabályt vagy állami irányítás egyéb jogi eszközét kell alkalmazni, amelynek alkotmányellenességét észleli.” Összegezve elmondhatjuk, hogy az Alkotmánybíróság az a szerv, amelynek keretén belül lehetőség van a jogszabályi ellentmondások kiküszöbölésére, kijavítására.

A függetlenség elvi jelentését vizsgálva elmondhatjuk, hogy a bírák kizárólag a jogszabályoknak vannak alávetve, ezáltal kizárt velük szemben bármiféle befolyásolás. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 3. §-a szerint: „A bírák és az ülnökök függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók.” A jogalkotó rendelkezik a befolyásolás tilalmáról,

⁵⁷ Dezső Mária – Fűrész Klára – Kukorelli István - Papp Imre – Sári János – Somody Bernadette – Szegvári Péter – Takács Imre: Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények, 2., átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 529. oldal

⁵⁸ Fűrész Klára: Bírói függetlenség, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989, 51. oldal

valamint feltárja azokat a lehetőségeket, amelyek alkalmasak lehetnek a befolyásolásra, ugyanakkor beépíti a jogszabályokon keresztül a függetlenség garanciái közé annak visszautasítási kötelezettségét. A 2011. évi CLXVII. törvény (Bjj.) 36. §-a szerint: (2) „A bíró minden ügyben befolyástól mentesen, és részrehajlás nélkül köteles eljárni. (3) A bíró a döntés befolyásolására irányuló minden kísérletet köteles elhárítani és arról a bíróság elnökét tájékoztatni.”

A bírói függetlenséget vizsgálva felmerülhet az a kérdés, hogy az ítélező bíró felelőssége meddig terjed. Válaszként elmondható, hogy a bírói eljárás során alapos mérlegeléssel és precíz, átgondolt ítélethozatal esetén csupán belső kontroll gyakorolható, amely konkrétan a jogorvoslati eljárás. A jogorvoslati eljárás során az elsőfokú bíróság döntését, határozatát egy másik bíróság felülvizsgálhatja. Mivel ez egy önálló eljárás, és egyben igazságszolgáltatás, a másodfokú bíróság feladata nem az elsőfokú döntéshozó felelősségre vonása, hanem „az igazságszolgáltatási funkció kiteljesedése”, tehát az első fokon hozott döntés hatályon kívül helyezéséért a döntéshozó felelősségét nem állapíthatják meg.

A bírói függetlenség másik fontos kritérium a politikai függetlenség. Az Alaptörvény Bíróságokról szóló fejezetének 26. cikke szerint: „A bírák nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet”. Ez a hatalmi ágak szétválasztásáig vezethető vissza, amikor is meghatározták, hogy politikai pártok illetve szervezetek közvetlenül közhatalmi tevékenységet nem folytathatnak, semmiféle állami szervezetet nem irányíthatnak. Ha a bíró mégis politikai tevékenységet folytat ezen tilalom ellenére, akkor felmerül a kérdés hogy semleges-e a bírói hatalom. A Bírák Etikai Kódexének 2. pontja szerint „a bíró maga is védelmezi a függetlenséget, amely nem csupán a politikától, a politikai pártoktól való függetlenséget jelenti, hanem azt is, hogy a bíró döntéseit minden más külső vagy belső befolyástól mentesen hozza meg”.⁵⁹

IV.2. A bírósági szervezet függetlensége

A bírósági szervezet függetlenségét vizsgálva abból indulhatunk ki, a bírói szervezet a hatalommegosztásból eredendően önálló, elkülönült rendszer, melyben nem érvényesül a fékek és egyensúlyok elve, ugyanakkor ez a fajta függetlenség sem korlátlan, a közhatalom részeként feltételez egyfajta együttműködést más rendszerekkel.

⁵⁹ http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=jogszabalyok_tara

a) a Bíróságok és az Országgyűlés

Az Országgyűlés hatásköréből és feladatából adódó elsődlegessége fejeződik ki a bíróságokkal szemben. Az Országgyűlés megalkotja a bíróságokra vonatkozó törvényeket, egyedi határozatokat hoz. Az Országgyűlés határozza meg a bíróságok anyagi, eljárásjogi és működési feltételeit, megválasztja az OBH és a Kúria elnökét. A Kúria elnöke évente beszámol az Országgyűlésnek a bírósági jogalkalmazás egységének biztosítása egységének érdekében kifejtett tevékenységről, továbbá az önkormányzati rendelet jogszabályba ütközésének megállapításáról. A Kúria elnökének megbízatásának megszűnését szintén az Országgyűlés állapítja meg, a megbízatás megszűnéséhez az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

b) a Bíróságok és a Köztársasági elnök

A köztársasági elnök kinevezési jogkörrel rendelkezik. „Az Országos Bírósági Hivatal (OBH) elnökének javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a hivatásos bírákat, dönt a bírák mentelmi jogának felfüggesztése kérdésében. A Kúria és az OBH elnökét a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja meg. A köztársasági elnök nevezi ki az OBH általános elnökhelyettesét és elnökhelyetteseit az OBH elnökének javaslatára, valamint a Kúria elnökhelyetteseit a Kúria elnökének javaslatára.”⁶⁰

c) a Bíróságok és a Kormány

A kormány biztosítja a bírósági szervezet működéséhez szükséges bírósági és dologi feltételeket. A rendszerváltás után az igazságügyi igazgatás az igazságügyi miniszter hatáskörébe tartozott, azonban a fejlődés és szabályozások során olyan külső igazgatási rendszer jött létre, amelyet az Alkotmánybíróság két határozatban is megfelelő megoldásnak talált. Azonban az 1997. évi reformtörvények megszüntették a külső igazgatási rendszert, és létrejött az Országos Igazságszolgáltatási Tanács, mint az igazságügyi igazgatás új központi szerve. Ebből is látszik, hogy az igazságügyért felelős

⁶⁰ <http://www.keh.hu>

miniszter igazságszolgáltatással kapcsolatos feladatai gyökeresen megváltoztak. A 2011-es bírósági reform megszüntette az OIT-ot, helyette a bíróságok központi igazgatását az Országos bírósági Hivatal látja el, a függetlenség alkotmányos elvének megtartása mellett.

IV.3. A hivatásos bíró függetlensége

„Az igazságszolgáltatási funkciót ellátó ítélkező bíró főhivatásban valamely bírósági szinten munkaviszony keretei között végzi tevékenységét.”⁶¹

A hivatásos bíró függetlenségének követelményeinél hat kérdést kell megválaszolni. „A függetlenségnek két oldala is van: a külső és a belső befolyástól való függetlenség. A külső befolyástól való függetlenség alatt azt értjük, hogy a bíróságnak függetlennek kell lennie bármilyen külső szervezettől, beleértve a törvényhozást, a kormányzatot, a politikai pártokat, más jogászai szakmákat, a sajtót, a civil társadalmat, a peres feleket, vagy bármilyen más „bíróságon kívül lévő erőt, amely megsértheti a bíróság vagy a bíró autonómiáját”. Az Emberi Jogok Európai Bírósága a *Stramek v. Ausztria* ügyben megállapította, hogy a teljes függetlenséghez a végrehajtó hatalomtól való megfelelő szervezeti különállásra is szükség van. A belső függetlenség azt jelenti, hogy a bírácoknak függetlennek kell lenniük kollégáiktól is, beleértve a horizontális vagy vertikális hierarchiában elhelyezkedő felettesüktől. Bizonyos értelemben tehát teljes függetlenségről nem beszélhetünk, hanem csupán a többi hatalmi ághoz főződő speciális viszonyról.”⁶²

a) A bírói megbízás keletkezése:

Történetileg a bírácok megbízásának két formája alakult ki, a megbízás és a választás. A rendszerváltást követően azonban a kinevezési forma kizárólagossága mellett döntöttek. A bírácok jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII.

⁶¹ Dezső Mária-Fürész Klára-Kukorelli István-Papp Imre-Sári János-Somody Bernadette-Szegvári Péter-Takács Imre: Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények, 2. átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2007., 534. oldal

⁶² http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/biroi_fuggetlenseg.pdf

törvény (továbbiakban: Bjj.) a bírák kinevezését eképpen szabályozza: 4. § (1) „Magyarországon bírónak az a harmincadik életévét betöltött személy nevezhető ki, aki

- a) magyar állampolgár,
- b) cselekvőképes,
- c) egyetemi jogi végzettséggel rendelkezik,
- d) a jogi szakvizsgát letette,
- e) vállalja, hogy e törvény rendelkezéseinek megfelelően vagyonynyilatkozatot tesz,
- f) legalább egy évig
 - fa) bírósági titkárként, alügyészként, ügyvédként, közjegyzőként, jogtanácsosként dolgozott,
 - fb) kormánytisztviselőként, illetve köztisztviselőként központi közigazgatási szervnél közigazgatási, illetve jogi szakvizsgálathoz kötött munkakörben dolgozott,
 - fc) korábban alkotmánybíróként, bíróként, katonai bíróként, ügyészként működött,
 - fd) nemzetközi szervezetnél vagy az Európai Unió valamely szervénél ítélkezett, vagy az igazságszolgáltatással összefüggő tevékenységet folytatott,
- g) a pályaalkalmassági vizsgálat eredménye alapján a bírói hivatás gyakorlására alkalmas.”

A bírák kinevezési rendjét két szakaszra bontja a törvény: első kinevezésről, és második, határozatlan idejű kinevezésről rendelkezik. Az első kinevezés három éves időtartamra szól, amely idő alatt nem érvényesül az elmozdítás tilalma. Ez a szakasz arra alkalmas, hogy a bíró növelje szakmai képességeit. Az első bírói kinevezés előfeltétele a pályaalkalmassági vizsgán való részvétel. 6. § (1) „A pályaalkalmassági vizsgálat magában foglalja az egészségi, fizikai és pszichikai alkalmassági vizsgálatot. Ennek során vizsgálni kell a bírói munka végzését kizáró vagy számottevően befolyásoló pszichikai és egészségi okokat, valamint a bíró személyiségének intelligencia- és karakterjellemzőit. Jogszabályban meghatározott szempontok szerint állást kell foglalni abban a kérdésben, hogy a jelölt személyiségjegyei alapján a bírói munka elvégzésére várhatóan alkalmas-e.”⁶³

„A bírói álláshelyre pályázatot kell kiírni.”⁶⁴ A pályázat kiírására az OBH elnöke jogosult.⁶⁵ A pályázatot a) járásbírószágra kiírt pályázat esetén a járásbírószágot elnökéhez, b) közigazgatási és munkaügyi bíróságra kiírt pályázat esetén a közigazgatási és

⁶³ 2011. évi CLXII. (Bjj.) törvény 6. §

⁶⁴ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 7. §

⁶⁵ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 9. §

munkaügyi bíróság elnökéhez, c) törvényszékre kiírt pályázat esetén a törvényszék elnökéhez, d) ítéletáblára kiírt pályázat esetén az ítéletábla elnökéhez, e) a Kúriára kiírt pályázat esetén a Kúria elnökéhez kell benyújtani. A bíróság elnöke a pályázót meghallgathatja.⁶⁶ A pályázati határidő leteltét követő 15 napon belül a) járásbíróságra, közigazgatási és munkaügyi bíróságra, valamint törvényszékre kiírt pályázat esetén a törvényszék, b) ítéletáblára kiírt pályázat esetén az ítéletábla, c) a Kúriára kiírt pályázat esetén a Kúria bírói tanácsa (a továbbiakban: bírói tanács) a pályázókat meghallgatja, és a pályázatokat az elért pontszámoknak megfelelően rangsorolja.⁶⁷ A pályázat elbírálója az OBH elnöke vagy - a Kúriára kiírt pályázat esetén - a Kúria elnöke.”⁶⁸

b) Szolgálati viszonyból eredő jogok és kötelezettségek:

A bírói szolgálati viszonyból kifolyólag egyidejűleg érvényesül a döntési hatáskör és a felelősség. A bírók kötelezettségeit és jogait az 2011. évi CLXII. törvény IV. fejezete szabályozza.

Ítélező tevékenység során a bírót munkavégzési és titoktartási kötelezettség terheli. Az ítélezés érdemét nem érintő tevékenységgel összefüggésben teljesíteni kell a vezető intézkedéseket, a szolgálati viszonyhoz méltó magatartást kell tanúsítania, és mint más munkaviszonyhoz hasonlóan törvény szabályozza a munkaidőt, a képzéshez való jogot, a szabadságot stb. A szolgálati viszonyban a munkáltatói jogok korlátozása akkor teljesül, ha ennek a viszonynak nem része a kinevezési, felmentési és fegyelmi jogkör, ugyanis azokat speciális szabályok szabályozzák.

c) A bírói munka értékelése:

Ez a bírósági vezetők munkáltatói jogának egyik legjelentősebb része, amely a bíró egész tevékenységére kiterjed. „A határozott idejű kinevezést követően határozatlan időre kinevezett bíró tevékenységét e kinevezést követően a harmadik évben, majd nyolcévenként kell - utoljára a bíróra irányadó öregségi nyugdíjkorhatár betöltését megelőző hatodik évben lehet - értékelni.⁶⁹ A vizsgálat lefolytatást a bíróság elnöke végzi. A bíróság elnöke a vizsgálati anyag és a beszerzett iratok, vélemények alapján

⁶⁶ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 11. §

⁶⁷ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 14. §

⁶⁸ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 17. §

⁶⁹ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 68.§

összességében értékeli a bíró munkáját.⁷⁰ Alkalmatlan minősítés esetén a bíróság elnöke az értékelés közlésével egyidejűleg felszólítja a bírót, hogy 30 napon belül mondjon le bírói tisztségéről.⁷¹ Ha a bíró e felszólításnak nem tett eleget, erről a bíróság elnöke haladéktalanul értesíti az elsőfokú szolgálati bíróságot.⁷² Ha a bíró tevékenységének ellátására egészségügyi okból tartósan nem képes, a bíróság elnöke őt írásban felszólítja, hogy tisztségéről 30 napon belül mondjon le.”⁷³

d) A bírói megbízás megszűnése:

A bírói megbízás megszűnhet hivatalból és az érintett bíró kezdeményezésére. A Bjj. VI. fejezete taglalja azokat a lehetőségeket, melyek megszüntethetik a bírói jogviszonyt. „A bíró szolgálati viszonya megszűnik: a bíró halálával, a 25. § (1) bekezdésben fogalt ok miatt (ha a bíró a határozatlan időre történő bírói kinevezését nem kérte, vagy a 24. § (2) bekezdésében említett vizsgálat eredményeként a kinevezésre nem alkalmas), köztársaság elnök általi felmentéssel.⁷⁴ A bírót fel kell menteni, a) ha bírói tisztségéről lemondott, b) ha a bíró tisztségének ellátására egészségügyi okból tartósan alkalmatlanná vált vagy a 84. § szerinti alkalmatlansági eljárás során alkalmatlanná nyilvánították, c) ha a bíróval szemben jogerősen szabadságvesztést vagy közérdekű munkát szabtak ki, kényszergyógykezelését rendelték el, d) ha a bíró a bírói esküt a 22. §-ban meghatározott határidőn belül nem tette le, e) ha a bíró kinevezésének a 4. § (1) bekezdés a) és b) pontjában foglalt feltételei már nem állnak fenn, f) ha a bírót országgyűlési, európai parlamenti, helyi önkormányzati képviselőnek vagy polgármesternek megválasztották, vagy a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló törvény hatálya alá tartozó állami vezetőnek megválasztották vagy kinevezték, g) ha a bíró - az OBH elnökének egyetértésével - nemzetközi szervezetnél vagy az Európai Unió valamely szervénél pályázat alapján ítélkezésre vagy az igazságszolgáltatással összefüggő egyéb munkavégzésre irányuló jogviszonyt létesít, h) ha a bíró hb) a felső

⁷⁰ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 74. §

⁷¹ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 81. §

⁷² Ld. Uo.

⁷³ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 86. §

⁷⁴ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 89. §

korhatár betöltése előtt a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény (a továbbiakban: Tny.) 18. § (2a) bekezdésében foglalt feltételek fennállására hivatkozással maga kéri nyugállományba helyezését, i) ha a bíróval szemben lefolytatott fegyelmi eljárás során jogerős fegyelmi büntetésként a bírói tisztségből való felmentést indítványozták, j) ha a pályázat eredményével szembeni jogorvoslati eljárás során megállapítást nyert, hogy a bíró kinevezésének törvényi feltételei nem állnak fenn, k) ha a bíró a vagyonyilatkozat-tételi kötelezettségét szándékosan elmulasztja, vagy a vagyonyilatkozatában - a vele közös háztartásban élő hozzátartozók adatait is ideértve - lényeges adatot, tényt szándékosan valótlanul közöl, illetve elhallgat, vagy a vagyonyilatkozatát és a személyes adat kezelésére felhatalmazó nyilatkozatát visszavonja,

l) ha a bíró a 38. §-ban meghatározott igazolási kötelezettségének ismételt szabályszerű felhívásra 15 munkanapon belül nem tesz eleget, és nem bizonyítja, hogy a kötelezettség elmulasztása rajta kívülálló ok következménye, m) ha a bíró a munkáltató által elrendelt orvosi vizsgálaton a 86. § (3) bekezdése szerint nem vesz részt, n) ha állami felsőoktatási intézmény rektorává vagy költségvetési szervként működő kutatóközpont vagy kutatóintézet vezetőjévé nevezik ki, o) ha a bíró szolgálati viszonyát jogellenesen megszüntette.⁷⁵ A bíró tisztségéről bármikor írásban lemondhat. A bíró lemondása esetén a lemondási idő 3 hónap.”⁷⁶

e) A bírák felelőssége:

Először is tisztázni kell két fogalmat: az egyik a bírák mentelmi joga, ami azt jelenti, hogy bár a köztársasági elnök bármikor felfüggesztheti, de a bírák ellen nem lehet büntető és közigazgatási eljárást folytatni; a másik pedig, hogy az ítélkező tevékenység nem lehet tárgya a jogi felelősségnek, mert azt csak a jogorvoslati szakaszban lehet felülbírálni. A hivatásos bíró felelőssége kiterjed mind a fegyelmi mind a kártérítési felelősségre. A fegyelmi felelősség abban az esetben terheli a bírót, ha valamilyen fegyelmi vétséget követ el. „Fegyelmi vétséget követ el a bíró, ha vétkezen a) a szolgálati viszonyával kapcsolatos kötelezettségeit megszegi, vagy b) az életmódjával, magatartásával a bírói hivatás tekintélyét sérti vagy veszélyezteti.”⁷⁷

⁷⁵ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 90. §

⁷⁶ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 93. §

⁷⁷ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 105. §

„Ha a fegyelmi vétség elkövetésének gyanúja bírósági vezetővel szemben merül fel, a fegyelmi eljárás megindítását a kinevezési jogkör gyakorlója kezdeményezi az elsőfokú szolgálati bíróság elnökénél. Ha a fegyelmi vétség elkövetésének gyanúja vezetői kinevezéssel nem rendelkező bíróval szemben merül fel, a fegyelmi eljárás megindítását

- a) kúriai bíró esetén a Kúria elnöke,
- b) az ítélőtábla bírójánál az ítélőtábla elnöke,
- c) a törvényszéki bíró, a járásbíró, továbbá a közigazgatási és munkaügyi bírósági bíró esetén a törvényszék elnöke, kezdeményezi az elsőfokú szolgálati bíróság elnökénél. Az OBH elnöke kizárólag az általa kinevezett bírósági vezetők, valamint az OBH-ba beosztott bíró ellen kezdeményezheti a fegyelmi eljárás megindítását.”⁷⁸

„A bírák fegyelmi ügyeiben az elsőfokú illetve másodfokú szolgálati bíróság jár el. A fegyelmi eljárás megindításáról, a fegyelmi eljárás megtagadásáról vagy előzetes vizsgálat elrendeléséről - az érintett bíró egyidejű értesítése mellett - a szolgálati bíróság kijelölt fegyelmi tanácsa dönt. A fegyelmi vétséget elkövető bíróval szemben kiszabható fegyelmi büntetések:

- a) feddés,
- b) megrovás,
- c) egy fizetési fokozattal való visszavetés,
- d) vezetői tisztségből való felmentés,
- e) bírói tisztségből való felmentés indítványozása.

Az első fokú határozat ellen a bíró és a fegyelmi eljárás kezdeményezője a határozat kézbesítésétől számított 15 napon belül fellebbezést jelenthet be. A másodfokú szolgálati bíróság az első fokú fegyelmi határozatot - annak kártérítésről, valamint a költségek megtérítéséről rendelkező részére is kiterjedően - helybenhagyja, megváltoztatja vagy az eljárást megszünteti, illetve a másodfokú eljárásban nem orvosolható lényeges eljárási szabálysértés esetén a határozatot hatályon kívül helyezi, és az elsőfokú szolgálati bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasítja.”⁷⁹

f) A bírók gazdasági függetlensége:

⁷⁸ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 106. §

⁷⁹ 2011. évi CLXII. (Bjj.) VIII. fejezet, 101-130. §

„A bírót hivatása méltóságának és felelőssége súlyának megfelelő, függetlenségét biztosító javadalmazás illeti meg.⁸⁰” A gazdasági függetlenség a tisztséghez méltó javadalmazásban ölt testes; a javadalmazás mértékét és formáját mindig törvény határozza meg. Ehhez kapcsolódik a bírák vagyongyarapódásának ellenőrizhetőség, ugyanis vagyonyilatkozat- tételi kötelezettsége van. Ez azt jelenti, hogy három évente vagyonyilatkozatot kell tenniük, amelynek ki kell terjedniük a közös háztartásban élő házastársakra, valamint gyerekekre is.

V. TANULMÁNYOK A BÍRÓI FÜGGETLENSÉG ELVÉRŐL

V.1. Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota⁸¹

Fleck Zoltán szerint a jogállam egyik fő kérdésköre, a bírói hatalom alkotmányos elhelyezkedése, mivel az alkotmányjogi garanciák keveset szólnak ezen elv valódi érvényesüléséről. Ugyanakkor szintén problematikusnak tartja a kérdéskört a politikai rendszer egészébe ágyazva tárgyalni. „Magyarország mindkét vonatkozásban előnyösebb helyzetben volt szomszédainál: a szocializmus második szakaszában, az 1960-as évektől kezdve a bírói függetlenség relatív, hiányos, konfliktusos, de működő rendszere volt jellemző, a rendszerváltást követően pedig stabilizálódott az alkotmányos rendszer, kiépültek és működésbe léptek az alkotmányos garanciák.”⁸² Szerinte a kommunista múlttal rendelkező államok sokkal védtelenebbek, mint azon államok, ahol a demokratikus fejlődés útja már a kezdetektől kialakulóban volt. Hangsúlyozza, hogy Magyarországon karrierista típusú, bürokratikus bírósági rendszer működik, ahol bírói döntések mögött többnyire politikai indokok állnak: „a bíróságok a kormányzati hatalom kiszolgálóinak tűnnek, annak kontrollálói helyett.”⁸³ Szerinte az alapvető jogállami garanciák bár a rendszerváltás óta beépültek a köztudatba, de korántsem olyan mélyen és tudatosan, mint ahogyan az elvárható lenne két évtizeddel később.

Véleménye szerint a bírósági rendszer első átfogó reformja az 1989. évi XLII. törvény mely a bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvényt is átalakította. „Leglényegesebb

⁸⁰ 2011. évi CLXII. (Bjj.) tv. 35. §

⁸¹ Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota, Fundamentum, 2002., 1.szám, 28. oldal

⁸² Ld. Uo. 28.oldal

⁸³ Ld. Uo. 29.oldal

rendelkezése annak kimondása volt, hogy „a hivatásos bírák nem lehetnek tagjai pártoknak és politikai tevékenységet nem folytathatnak. A népi ülnökök a megbízatásuk időtartama alatt kötelesek bármilyen politikai tevékenység folytatásától tartózkodni.” E deklaráció a bírói függetlenség legfontosabb garanciájaként a bíró pártatlanságát kiemelve próbálta megszüntetni a bírói hatalomnak a szocialista berendezkedésre jellemző átpolitizáltságát.”⁸⁴

Fleck szerint a bírósági rendszer szociológia oldalát tekintve az 1990-es évektől kezdve a bírák létszámának ugrásszerű megnövekedése tapasztalható, amely annak köszönhető, hogy megszűnt a szocializmus által felállított korlát az igazságszolgáltatási dolgozók létszámát tekintve. Az 1990-es évektől kezdve ez a szám több mint 2/3-val emelkedett, ugyanakkor ezzel párhuzamosan az ügyforgalmi szám is megsokszorozódott. Szerinte az 1997-es bírósági reform során megszületett 1997. évi LXVI. törvény, valamint az 1997. évi LXVII. törvény megteremtette a bírói öngazgatás lehetőségének kereteit. „A nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedően széles jogosítványokkal rendelkező legfőbb igazságszolgáltatási szerv összetételében a bíró tagok kétharmados többséget élveznek, hivatalból tagja a Legfelsőbb Bíróság elnöke (aki egyben az OIT elnöke is), a legfőbb ügyész, az ügyvédi kamara elnöke, az igazságügy-miniszter, két parlamenti képviselő, továbbá kilenc tagot a bírói kar választ.”⁸⁵ Ugyanakkor a rendszer kritikájaként már akkor megfogalmazódott, hogy nem szerencsés, hogy az OIT és a Legfelsőbb Bíróság elnöke ugyanazon személy. „Felmerül tehát a kérdés, hogy a legfelsőbb bírói testület érdekeit vagy az igazságszolgáltatási szervezet egészének érdekeit képviseli.”⁸⁶

A bírói rendszer Fleck szerint azáltal, hogy a karrier-rendszer érvényesül, zárttá válik. „Ez a kinevezési gyakorlat azonban zárt pályává teszi a bírói hivatást, kicsi a mobilitás a jogászai pályák között. Ez részben összefügg az alkalmatlanoktól való megszabadulás nehézségeivel, továbbá, hogy az igazgatási és szakmai vezetők némileg biztosabban saccolhatják meg a belülről érkezettek alkalmasságát, és így kevesebbet kockáztatnak.”⁸⁷ Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az ítélkező bíró jogértelmezési autonómiáját a jogalkotói oldal is szűkíti, a reformok következtében létrejövő szervezeti kontroll egy hierarchikus kontrollal párosul.

⁸⁴ Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota, Fundamentum, 2002., 1.szám, 30. oldal

⁸⁵ Ld. Uo. 32. oldal

⁸⁶ Ld. Uo. 33. oldal

⁸⁷ Ld. Uo. 34. oldal

Fleck szerint a bíróságok függetlenségének vizsgálatakor, ahogyan ő fogalmaz: „akkor nevezhetünk egy bírósági szervezetet és egy ítélkező bírót függetlennek, ha abban az esetben is a döntéshozó lelkiismeretének és jogi meggyőződésének megfelelő döntések születnek, ha a hatalom birtoklói felől az érdekeiket sértő döntések miatt az ítélkező személyét vagy a bírósági szervezetet valamilyen nyomás éri vagy fenyegeti. Ez természetesen lehet gazdasági, egzisztenciális, hatásköröket megvonó vagy egyéb „szankció”.⁸⁸ Véleménye szerint a Montesquieu-i hatalommegosztás rendszere az ancien régime zsarnoksága ellen alakult ki, melynek során élesen elkülönül a politikai és bírói hatalom, ugyanakkor a modernkori bíróságok egyre inkább kénytelenek politikai jelentőségű ügyekben döntést hozni, politikai szerepkörük egyre inkább nyilvánvalóvá válik.⁸⁹ Fleck összefoglalásként megállapítja, hogy „a jogállami alapokon nyugvó intézmények tényleges működésének feltétele a megfelelően érvényesülő politikai és jogi kultúra.”⁹⁰

Véleményem szerint Fleck nézetei több ponton is kérdéseket vetnek fel. Először is, ha abból indulunk ki, hogy a jogállamiság alapvető feltételrendszere a hatalmi ágak Montesquieu-i rendszere, akkor ez nem jöhetett létre máshogy, mint az abszolutizmus és az önkényuralom ellenpólusaként. A modern jogállamban a hatalmi ágak épp úgy feltételezik egymás létét, mint ahogy garanciaként várható el elkülönülésük. Ugyanakkor nézetem szerint nem értek egyet Fleck azon tézisével miszerint, ezen ágak merev már-már egymástól teljesen független mivolta megoldja az esteleges összefonódásokat a politikai és bírói hatalom között. A bírói hatalom létét ugyanis alapvetően a törvényhozó hatalom deklarálja. A törvényhozó hatalom pedig feltételez egyfajta politikai attitűdöt e nélkül ugyanis nem is létezhetne kormányzat. Minden döntés, legyen az bírói akár politikai feltételez egyfajta szubjektivitást, minden döntés az egyéni szubjektum eredménye, amelyre akaratlanul is hatást gyakorol a morális környezet és a társadalmi viszonyok. A függetlenséget kizárólag egy folyamatokba épített láncolatok sorozatának eredményeként értelmezhetjük, mely megteremti a függetlenség feltételrendszerét, kialakítja annak gyakorlati rendszerét. A 2011-es bírósági reformok a bírósági rendszer teljes átalakításával orvosolták az 1997-es reformmal szemben megfogalmazott kritikákat.

⁸⁸ Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota, Fundamentum, 2002., 1. szám, 36. oldal

⁸⁹ Ld. Uo. 37. oldal

⁹⁰ Ld. Uo. 37. oldal

V.2. Hack Péter: A bírászkodás politikai függetlenségének garanciái Magyarországon⁹¹

Hack Péter szerint a rendszerváltás óta a jogállami garanciákba vetett hit valamint, az igazságszolgáltatás pártatlanságának garanciáiba és a bírászkodás függetlenségébe vetett bizalom megrendülni látszik: „a garanciák önmagukban nem képesek biztosítani, hogy az igazságszolgáltatás és ezen belül a bírászkodás be tudja tölteni társadalmi funkcióját.” „Ha a bíróságokat a közvélemény nem tartja függetlennek és pártatlannak, akkor a polgárok nem a bíróságokon keresik problémáik megoldását, hanem politikai és jogon kívüli konfliktuskezelési módszerekhez fordulnak.”⁹²

Vélemény szerint az erősödő hatalomkoncentráció súlyosan fenyegeti a bírászkodás függetlenségét. „Látunk kell, hogy a modern parlamentáris rendszerekben általában oldódik a törvényhozó és a végrehajtó hatalom szembenállása, mivel a választásokon többséget szerző párt mind a parlamentben, mind a kormányzatban érvényesíti akaratát. Ebben a helyzetben különösen fontos, hogy a bírászkodás függetlensége maradéktalanul érvényesüljön. Csak a bírói hatalom képes a másik két hatalmi ággal szemben „egyensúlyt teremteni, s a maga független értékrendjét az államszervezetben kifejezésre juttatni.”⁹³

Tanulmányában Hack kifejti, hogy vannak olyan országok, ahol az igazságügy miniszter széles jogosítványokkal rendelkezik a bírák tekintetében, ugyanakkor az is tény, hogy számtalan országban a bírák megválasztásánál kiemelkedő szerepkörhöz jut a végrehajtó hatalom pl. Ausztriában a bírákat a szövetségi kormány javaslatára a szövetségi elnök nevezi ki. „A modern magyar bírósági szervezet alapjait a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvény teremtette meg, amelynek 1. §-a kimondta: „az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik.” 1945 után a bírósági szervezet átalakítása szovjet mintára történt. Ahogy az 1936-os szovjet alkotmány kimondta, hogy a bírák csak a törvénynek vannak alárendelve, úgy a Magyar Népköztársaság alkotmánya is rögzítette, hogy „a bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve.”⁹⁴ A bíróságok helyzetét érintő jelentős törvényalkotási lépés volt a bírák, ügyészek, a bírósági és az ügyészségi dolgozók előmeneteléről és

⁹¹ Hack Péter: A bírászkodás politikai függetlenségének garanciái Magyarországon, Fundamentum, 2002., 1. szám, 16. oldal

⁹² Ld. Uo. 16. oldal

⁹³ Ld. Uo. 17. oldal

⁹⁴ Ld. Uo. 18. oldal

javalmazásáról szóló 1990. évi LXXXVIII. törvény elfogadása.⁹⁵ Az Országgyűlés által elfogadott, 1991. évi LXVII. törvény ily módon a kormánynak a bírói kar által támogatott és az Alkotmánybíróság döntése következtében megerősített akaratára következtében elszalasztotta a bíróságok rendszerváltás utáni reformjának nagy történelmi lehetőségét. Az eredeti Javaslatához képest az elfogadott törvény mindössze annyi előrelépést jelentett, hogy törvénybe iktatta az Országos Bírói Tanács Intézményét. Hack szerint a törvény elfogadása után láthatóvá vált, hogy a törvényben nem sikerült egyértelműen szabályozni, hogy az igazságügy-miniszternek a bíróságok működése személyi feltételei kialakításával kapcsolatos jogosultságát a bírói önkormányzatok mennyiben és milyen módon korlátozzák.”⁹⁶

Hack nézetet szerint az 1997-es bírói reform azért nem volt eredményes, mert az új kormány pártjai 1997-ben sem az alkotmány módosítását, sem a bírói reform többi részét nem támogatták. Az új kormánytöbbség nem rendelkezett ugyan kellő parlamenti támogatottsággal az alkotmány és a kétharmados reformtörvények módosításához, de ahol lehetséges volt, ott lépéseket tett a reform leállítására.⁹⁷ Összegzésül megállapítja, hogy: „a rendszerváltást követően a bírói függetlenség intézményes garanciái túl későn épültek ki és túl rövid ideig tudták érvényesíteni hatásukat. Mint a helyzet mutatja, ezek az intézményi garanciák jelentenek ugyan védelmet a bíróságoknak (el lehet képzelni, mi volna, ha az 1997-es reform intézményei ma nem léteznének), de önmagukban nem elegendők a bíróságok függetlenségének biztosítására. Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács hat évre megválasztott tagjai megbízatásának megszűnése és az új tagok megválasztása előtt értékelni kell az OIT működésének tapasztalatait. Meg kell vizsgálni, nem növelné-e az OIT érdekérvényesítő képességét, ha elnöke nem a Legfelsőbb Bíróság elnöke, hanem a köztársasági elnök lenne. A leendő reformok során tekintettel kell lenni arra is, hogy a bírói hatalom sem válhat korlátozhatatlan, ellensúly nélküli hatalommá, az ellensúlyt azonban – a történelmi tapasztalatok alapján – elsősorban nem a végrehajtó hatalomban kell keresni. Az OIT nem bíró tagjainak számát vagy a bírákhoz viszonyított arányát lehet növelni, de nem a kormányzattól függő szereplőkkel, ahogyan azt a jelenlegi kormány megkísérelte, hanem az ügyvédek képviselőinek erősítésével.”⁹⁸

⁹⁵ Ld. Uo. 20. oldal

⁹⁶ Hack Péter: A bírászkodás politikai függetlenségének garanciái Magyarországon, Fundamentum, 2002., 1. szám, 23. oldal

⁹⁷ Ld. Uo. 24. oldal

⁹⁸ Ld. Uo. 25. oldal

Nézetem szerint Hack szintén a 1997-es bírósági reform hibáira hívja fel a figyelmet ugyanakkor kifejti, hogy a bírói hatalom ellensúlyozását nem a végrehajtó hatalom hivatott szolgálni. Láthatjuk, hogy éles kritikával illeti azon tényt, miszerint a bíróságok központi igazgatását a végrehajtó hatalom képviselőjeként az igazságügy miniszter látja el, vagy egyes szövetségi kormányok illetve szövetségi gyűlések nevezik ki a bírákat. Véleményem szerint a kinevezési jogkör ezen megoszlása és a végrehajtó hatalom kezében való összpontosulása, valamint a végrehajtó hatalom kvázi ellenőrzési jogköre az igazságszolgáltatás felett egyfajta kontrollmechanizmust eredményez. A hatalmi ágak ezáltal megvalósíthatják az ellenőrzést egymás felett mindezt legális keretek között, lehetőséget teremtve ezáltal arra, hogy bármelyik hatalmi ág túlnyomó szerepkörhöz jusson. Az OIT kapcsán megfogalmazott észrevételei, miszerint az OIT elnöke és a Legfelsőbb Bíróság elnöke egy és ugyanazon személy volt helyt állóak, amit a 2011-es bírósági reform a szerkezeti rendszer teljes átalakításával meg is oldott. Ugyanakkor nem értek egyet azzal a tézissel miszerint ezt a funkciót a köztársasági elnöknek kellett volna betöltenie. A köztársasági elnök közjogi méltóságának szerepe és jelentősége pont a függetlenségében rejlik, ezáltal, ha Hack nézetei - miszerint az OIT elnöki pozícióját a köztársasági elnöknek kellene ellátnia – megvalósultak volna, véleményem szerint semmilyen változást nem eredményezett volna, hiszen lényegében megint megkérdőjelezhető lett volna az, hogy a bíróságok feletti ellenőrzést független személy gyakorolja e, vagy egy személy kezében összpontosult két eltérő funkció, amely szintén vitára adott volna okot, a függetlenség és pártatlanság örök kérdésköre pedig továbbra is tisztázatlan maradt volna.

V.3. Bárd Károly: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok?⁹⁹

Bárd Károly szerint a múlt században egyre inkább előtérbe kerültek a bírák felelősségének, beszámoltatásának a kérdése. A bírói függetlenség a jogállamiság alapvető kritériuma ezért, ha az Európai Unió-béli tagságra törekvő országok teljesítményének megítélésénél az Európai Bizottság a bírák és a bíróságok függetlenségének mértékét is értékeli. „A hatékonyság azonban nem egyszerűen az

⁹⁹ Bárd Károly: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok?, Fundamentum, 2002., 1.szám, 5. oldal

ügyek elintézésének ütemét jelenti, hanem a döntések jó minőségét is. A bírói döntés minőségének megítélésekor pedig alapvető szempont a kiszámíthatóság.”¹⁰⁰

Bárd Károly tanulmányában a közép- és kelet európai csatlakozásra váró országokban megfigyelhető tendenciákat vázolja fel. Véleménye szerint az 1997-es bírósági reform kapcsán az OIT felállításával, a végrehajtói és bírói hatalom szervezeti függetlenségének elkülönülésével intézményi szempontból jelentős előrelépést láthattunk, ugyanakkor ez nem elégséges a bírói függetlenség maradéktalan érvényesüléséhez. „A függetlenség egyet jelent a bírói eljárás tárgyyszerűségével és pártatlanságával.”¹⁰¹

Bárd szerint „aki ismeri a végrehajtó hatalom és a bírói ág kapcsolatára és az igazságügy-miniszter jogkörére vonatkozó nyugat-európai szabályokat, joggal kérdezheti: mi kivételként talál a bizottság abban, hogy egyes társult országokban a miniszter széles körű igazgatási jogosítványokkal rendelkezik vagy, hogy a bíróságok autonómiája a pénzügyekben korlátozott. A bizottság álláspontja mögött nyilván az az elképzelés húzódik meg, hogy az a jogi környezet, amely a demokratikus hagyományokkal rendelkező államokban elégséges a részrehajlásmentes ítélezés biztosításához, az új demokráciákban elégtelennek bizonyulhat, mert hiányoznak azok a jogon kívüli tényezők, amelyek a döntéshozatali függetlenséget támogathatnák. A döntéshozatali függetlenséget elvileg biztosítani képes jogi eszközök sokasága, a jogi és a jogon kívüli tényezők együtthatása, „felcserélhetőségük” magyarázza azt is, hogy nem léteznek pontos nemzetközi mércék, amelyek támpontul szolgálhatnának a nemzeti törvényhozás számára.”¹⁰² Ugyanakkor nézete szerint a nemzetközi eszközök, mint pl. az ENSZ elvei, valamint az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásai rendkívül tág mozgásteret hagynak a tagállamoknak a bírói függetlenség érvényesítése tekintetében.

Az 1998-as bírósági reform véleménye szerint nagyobb előrelépés volt, mint például a környező országok igazságszolgáltatási rendszerében bekövetkezett változások. Hangsúlyozza, hogy az akkori kormánynak fenntartási voltak a négyszintű bírósági rendszer visszaállításával, az ítélőtáblák felállításával kapcsolatban. A táblák

¹⁰⁰ Ld. Uo. 5. oldal

¹⁰¹ Bárd Károly: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok?, Fundamentum, 2002., 1. szám, 6. oldal

¹⁰² Ld. Uo. 7. oldal

felállítását Magyarországon, Csehországban és Litvániában elsősorban az igazságszolgáltatás színvonalának és az ítélkezés hatékonysága szolgálta.¹⁰³

Bárd rámutat arra is, hogy a társult országok alkotmánybíróságai és rendes bíróságai között jelentős feszültség mutatkozik, „ugyanakkor az igazságszolgáltatási rendszereivel foglalkozó írásokból és az Európai Unió bizottságának ország jelentéseiből az is megállapítható, hogy az alkotmánybíróságok ott működnek tárgyyszerűen, autonóm módon, ott képesek a politikai nyomásnak ellenállni, ahol a rendes bíróságok függetlenségét többé-kevésbé tiszteletben tartják, és ez fordítva is így van.”¹⁰⁴

Az ítélkező bíró függetlenségét vizsgálva Bárd kifejti, hogy a bíró ítélkezési függetlensége tehát azt kívánja, hogy igazgatási és eljárási kérdésekben, valamint az ügy érdemi kimenetelét illetően is tartózkodjon mindenki mindenfajta befolyásolástól. A politikusok, amikor felhívják a bíróságokat, hogy vegyék ki részüket a „bűnözés elleni harcból”, és amikor a társadalom igényeinek ignorálása miatt bírálják ítéleteiket, fel szokták hozni, hogy a bírák sem zárkozhatnak be, nem ítélkezhetnek a társadalomtól elszigetelten.¹⁰⁵ „Az utóbbi években egyre többet foglalkoznak a szakírók azzal, miképp lehet áttekinthetőbbé tenni, nyomon kísérni a döntéshozatal menetét és gondoskodni arról, hogy a bírák számot adjanak tevékenységükről. A közösségnek nemcsak a többi hatalmi ágtól független bíróságokhoz van joga, hanem ahhoz is, hogy csak felkészült és tisztességes, a hivatás kívánta erkölcsi kvalitásokkal rendelkező bírák ítélkezzenek. Bárd Károly a problémát abban látja, hogy a társult országokban a politika a bíróságok számadási kötelezettségére hivatkozva – képzelőerő híján vagy az autonómiával szembeni ösztönös averzió okán – rendre olyan eszközökhöz nyúl, amelyek a függetlenséget veszélyeztetik. Ugyanakkor tény, hogy a politika – a bírák számadási kötelezettségére hivatkozva – leginkább akkor nyúl a függetlenséget veszélyeztető eszközökhöz, ha a bíróságok elzárkoznak attól, hogy működésükbe betekintést engedjenek, és ha a függetlenséget tévesen értelmezve nem tesznek semmit a

¹⁰³ Ld. Uo. 8. oldal

¹⁰⁴ Ld. Uo. 9. oldal

¹⁰⁵ Bárd Károly: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok?, Fundamentum, 2002., 1. szám, 12. oldal

nyilvánvalóan alkalmatlanok kiszűrésére és eltávolítására. Mindez azonban nem ad felhatalmazást a függetlenség korlátozására.”¹⁰⁶

Véleményem szerint a bírói függetlenség valamint az ítéletek függetlensége - ahogyan Bárd Károly fogalmazott „mindenféle befolyástól mentesnek kell lenniük”- elképzelhetetlen, hogy ne egy adott társadalmi szituáció által létrehozott morális és erkölcsi közhangulatban szülessenek. A bíró ítélezése során nem zárkozhat el az adott társadalmi rendszer alapvető kritériumaitól, elvárásaitól, ezen tényezők akaratlanul is befolyásolják a döntés kimenetelét, ugyanakkor nézetem szerint az már az ítélező bíró döntési szabadságára van bízva, hogy ezen tényezők milyen mértékben hatják át az ítéletet. Ezen tényezőknek annyiban van jelentőségük, hogy mennyiben segítik a döntés meghozatalát, mennyiben járulnak hozzá pozitívan. Nézetem szerint, ugyanis ha az imént említett társadalmi tényezők már-már negatívan, hátrányosan hatnak egy-egy határozat meghozatalára, ez esetben semmiképpen sem szolgálhatnak a döntés alapjául. Ha a bírák számon kérhetőségének kérdéskörét vizsgáljuk, akkor rögtön szembe találhatjuk magunkat azzal a problémával, hogy a számonkérés véleményem szerint magában hordozza a valamitől vagy valakitől való függés lehetőségét. A számon kérés egyfajta negatív szankciót, ellenőrzést feltételez akaratlanul is mely alapjaiban rengetné meg a harmadik hatalmi ág, az igazságszolgáltatás minél nagyobb függetlenségre való törekvését. Ugyanakkor láthatjuk, hogy a kérdés nehézségét mi sem igazolja jobban, minthogy az Európai Unió szervei ajánlásokkal és egyéb eszközökkel keret jellegű szabályozást teremtenek a megoldást pedig a tagállamokra bízják, hiszen a demokratikusan működő jogállamok belső bírósági szervezetrendszerében is jelentős eltérések mutatkoznak, mely lehetetlenné tenné az egységes szabályozást.

¹⁰⁶ Ld. Uo. 12. oldal

VI. BEFEJEZÉS

Összességében megállapíthatjuk, hogy a bírói függetlenség alapelve számtalan vitát és kérdést magában foglaló kérdéskör. Minél jobban törekednek a harmadik hatalmi ág teljes függetlenségére annál több ellenérv, javaslat és globális probléma lát napvilágot. Ezen függetlenségre kizárólag a másik két hatalmi ág viszonylatában tekinthetünk. Láthatjuk, hogy a 1997-es reformmal kapcsolatos kritikákat a 2011-es bírósági reformok igyekeztek teljesen megoldani, ugyanakkor a Velencei Bizottság általi kritika szerint az OBH vezetését egyszemélyi vezetés helyett testületnek kellene ellátnia. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy a 2011-es radikális reformok mérföldkövet jelentettek az igazságszolgáltatás történelmében.

Dolgozatomat Fleck Zoltán gondolataival zárom: „Sajátos, a bírói hatalom társadalmi ellenőrzésének lényegi oldalaira világító megoldás intézményesült Hollandiában, ahol rendszeres felmérést végeznek a bírói karról annak érdekében, hogy a közvélemény belásson a talár alá. A társadalmi háttér, az ideológiai, politikai meggyőződés, a bonyolult társadalmi kérdésekről kialakított vélemény, a munkához, hivatáshoz való viszony, a kulturális szokásrendszer mindenki által megismerhető, így megalapozott képet kaphat minden állampolgár a bírói kar összetételéről. A bírónak válás eljárásának, kritériumrendszerének, az értékelés szempontjainak nyilvánossága mellett ez az eszköz radikálisan javíthatja az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat.”¹⁰⁷

¹⁰⁷ <http://www.ajaj.hu/downloads/fleck-igazsagszolg-reform.doc>

VII. FELHASZNÁLT IRODALOM

VII.1. Irodalomjegyzék:

1. Eötvös József: A XIX. századuralkodó eszméinek hatása az államra. Budapest: Helikon Kiadó, 1981, I. kötet, 45. oldal
2. Dezső Mária-Fürész Klára-Kukorelli István-Papp Imre-Sári János-Somody Bernadette-Szegvári Péter- Takács Imre: Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények, 2. átdolgozott kiadás, Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 45.o.,47.o.,526.o.,529.o.,534.o.,
3. Hajnik Imre: Magyarország az Árpád-királyoktól az ősiségnek megállapításáig és a hűbéri Európa, Pest, 1897, 100.o.
4. Mezey Barna: Hatalommegosztás és jogállamiság, Budapest, Osiris Könyvkiadó, 1998,75.o.
5. Bibó István: Válogatott tanulmányok,II. kötet, Az államhatalmak elválasztása egykor és most, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986, 367.o.
6. Árva Zsuzsanna: Az igazságszolgáltatás és végrehajtás elválasztásának 140 éve, Miskolci Jogi Szemle, 5. évfolyam (2010.), 2.szám, 49. o.
7. Badó Attila: Nép szava Isten szava? A francia esküdszék dilemmái, Jogelméleti Szemle, 2000/1. szám, <http://jesz.ajk.elte.hu/bado1.html>
8. Reső Ensel Sándor: Az esküdszék Magyarországon, Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1867, 8.oldal
9. Pap András László: Döntsön a nép? , Beszélő, 2008. június, 13. évfolyam, 6. szám, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/dontson-a-nep>
10. Fürész Klára: Bírói függetlenség, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989, 51.o.
11. Bárd Károly: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok?, Fundamentum, 2002., 1. szám, 6-12.o.
12. Hack Péter: A bíraskodás politikai függetlenségének garanciái Magyarországon, Fundamentum, 2002., 1. szám, 16-25.o.
13. Fleck Zoltán: A bírói függetlenség állapota, Fundamentum, 2002., 1. szám, 28-37.o.
14. Bíró Függetlenség, számonkérhetőség, igazságszolgáltatási reformok című tanulmány (az Országos Igazságszolgáltatási Tanács megbízásából az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet készítette. A tanulmányt Hack Péter, Majtényi László, Szoboszlai

Judit írták, többek között Fleck Zoltán, Kovács András, Miklósi Zoltán, Szabó Máté Dániel és a szövegben megjelölt további szakértők javaslatainak felhasználásával.

http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/biroi_fuggetlenseg.pdf

VII.2. Jogszabályjegyzék:

1. 1949. évi XX. törvény A Magyar Köztársaság Alkotmánya
2. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
3. 1997. évi LXVI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
4. 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
5. 1997. évi LXVII. a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvény
6. 2011. évi CLXII. a bírák javadalmazásáról és jogállásáról szóló törvény
7. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
8. 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
9. AB 14/2002. (III. 20.) számú határozata
10. AB 6/1998. (III. 11.) számú határozata
11. AB 11/1992. (III. 5.) számú határozata
12. AB 58/1995. (IX. 15.) számú határozata
13. AB 24/2006. (VI. 15.) számú határozata
14. AB 25/1999. (VII. 7.) számú határozata
15. OVB 563/2006. (XI. 13.) számú határozata

VII.3. Hivatkozások jegyzéke:

1. <http://www.ajaj.hu/downloads/fleck-igazsagszolg-reform.doc>
2. http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/biroi_fuggetlenseg.pdf
3. http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=jogszabalyok_tara
4. <http://www.keh.hu>
5. <http://www.lb.hu>
6. <http://www.parlament.hu/irom39/04743/04743.pdf>
7. http://jogiq.com/magyarorszag_eskudtszek_nepszavazas/
8. http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/a_targyalasok_nyilvanossaga.pdf
9. <http://www.kormany.hu>

10. http://www.obh.hu/allam/1999/3_3.htm
11. http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogbolcseleti/publikcik/artatlansag_veleme_a_gyakorlatban.pdf
12. <http://www.bpugyvedikamara.hu/files/41/41019.pdf>
13. http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=birosagi_rendszerrol
14. http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=jogszabalyok_tara
15. http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/biroi_fuggetlenseg.pdf
16. <http://www.obh.hu>
17. <http://www.birosag.hu>
18. <http://www.mkab.hu>
19. <http://jesz.ajk.elte.hu/bado1.html>
20. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/dontson-a-nep>
21. http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/biroi_fuggetlenseg.pdf
22. <http://www.parlament.hu>

